

“Vittangi räddar världen”

Fem aktörers perspektiv på rättvisekonflikter och kritiska råvaror

Lina Swartling och Amanda Axelsson

C-uppsats från Miljövetarprogrammet, 2024

Institution, Avdelning

Department, Division
Tema Miljöförändring,
Miljövetarprogrammet
Department of Thematic Studies – Environmental change

Datum

2024-05-21

Språk

Language

- ☒ Svenska/Swedish
☐ Engelska/English

Rapporttyp

Report category

- ☐ Licentiatavhandling
☐ Examensarbete
AB-uppsats
☒ C-uppsats
☐ D-uppsats
☐ Övrig rapport

ISBN

ISRN LIU-TEMA/MV-C—24/05 --SE

ISSN**Serietitel och serienummer**

Title of series, numbering

Handledare

Per Gyberg

URL för elektronisk version

<http://www.ep.liu.se/index.sv.html>

Titel

”Vittangi räddar världen”: Fem aktörers perspektiv på rättvisekonflikter och kritiska råvaror

Title

”Vittangi saves the world”: Five actors’ perspectives on justice conflicts and critical raw materials

Författare

Lina Swartling & Amanda Axelsson

Sammanfattning

Denna studie syftar till att belysa samhällsaktörers perspektiv kring gruvbrytning av kritiska råvaror i led med klimatomställningen. Studien undersöker hur samhällsaktörer belyser effekterna av en eventuell kommande gruvetablering i byn Vittangi i norra Sverige. Genom semistrukturerade intervjuer med fem samhällsaktörer, i kombination med en tematisk analys, har olika rättvisekonflikter undersökts för att skapa en insikt och ge ett nyanserat kritiskt perspektiv. Analysen av resultatet har utgått från teorin av miljö rättvisa och påvisar flertalet målkonflikter som uppstått i samband med den potentiella gruvetableringen i Vittangi. Slutsatserna tydliggör intressekonflikter och baseras på hur det påverkar aktörerna, vilket synliggör perspektiven på gruvbrytning av kritiska råvaror som ett led av klimatomställningen.

Abstract

This study aims to shed light on the perspectives of social actors regarding the mining of critical raw materials in connection with climate change. The study examines how social actors highlight the effects of a possible future mine establishment in the village of Vittangi in northern Sweden. Through semi-structured interviews with five social actors, in combination with a thematic analysis, various justice conflicts have been investigated to create insight and to provide a nuanced critical perspective. The analysis of the result has been based on the theory of environmental justice and demonstrates the majority of goal conflicts that arose in connection with the potential mine establishment in Vittangi. The conclusions clarify conflicts of interest and are based on how they affect the actors, which makes the perspectives visible on the mining of critical raw materials as part of the climate transition.

Nyckelord

Kritiska råvaror, Miljö rättvisa, Rättvisekonflikter, Klimatomställning

Keywords

Critical Raw Materials, Environmental Justice, Justice Conflicts, Climate Adjustment

Förord

Vi vill först och främst tacka vår handledare Per Gyberg som hjälpt oss på vägen för att slutföra denna studie. Tack för alla de handledningsmöten som börjat med frågetecken och avslutats med utropstecken!

Vi vill även passa på att tacka alla respondenter som tog sig tiden att ställa upp på intervjuer och tillförde många spännande perspektiv och erfarenheter. Utan er hade studien inte varit möjlig att genomföra.

Lina Swartling och Amanda Axelsson

Norrköping 2024-04-23

1. Inledning	1
1.1. Syfte och frågeställningar.....	3
1.1.1 Frågeställningar	3
2. Bakgrund.....	4
2.1. Tidigare forskning	4
2.1.1. Påverkan på miljön	5
2.1.2. Gruvbrytningens för- och nackdelar.....	6
2.1.3. Konflikter om markanvändning och renskötsel.....	7
2.2. EU:s motiv om kritiska råvaror	8
2.3. Relevanta lagar	8
3. Metod	10
3.1. Empiriskt fall.....	10
3.1.1. Gruvbolaget Talga	10
3.1.2. Vittangi och debatten om gruvetableringen.....	11
3.2. Avgränsningar	12
3.2.1. Begränsningar	13
3.3. Kvalitativ metod	13
3.3.1. Semistrukturerade intervjuer	15
3.3.2. Validitet och reliabilitet	16
3.3.3. Tematisk Analys	17
3.4. Urval av respondenter	19
3.5. Etiskt hänsynstagande	21
4. Teori.....	23
4.1. Miljörättvisa	23
4.1.1. Samband mellan miljö och sociala skillnader	24
4.1.2. Miljörättvisa som teoretiskt analysverktyg.....	25
4.1.3. Kritiskt perspektiv	25
4.2. NIMBY.....	26
4.3. Ekologisk modernisering.....	26
5. Resultat	28
5.1. Global och lokal rättvisa	28

5.2. Påverkan på miljön	31
5.3. Resursanvändning	33
5.4. Process och kommunikation.....	35
5.5. Kultur och renskötsel	36
6. Diskussion – Rättvisekonflikter	39
6.1. Ett högre syfte	39
6.2. Not in my backyard	40
6.3. Status och etiska dilemman	41
6.4. Bidragandets gräns	43
6.5. Vem tjänar på vad?.....	43
6.6. Alternativ teknik som enda lösning.....	45
6.7. Avslutande diskussion.....	46
7. Sammanfattning och slutsats.....	47
Källförteckning	49
Bilaga Intervjuguide.....	54

Sammanfattning

Denna studie syftar till att belysa samhällsaktörers perspektiv kring gruvbrytning av kritiska råvaror i led med klimatomställningen. Studien undersöker hur samhällsaktörer belyser effekterna av en eventuell kommande gruvetablering i byn Vittangi i norra Sverige. Genom semistrukturerade intervjuer med fem samhällsaktörer, i kombination med en tematisk analys, har olika rättvisekonflikter undersökts för att skapa en insikt och ge ett nyanserat kritiskt perspektiv. Analysen av resultatet har utgått från teorin av miljö rättvisa och påvisar flertalet målkonflikter som uppstått i samband med den potentiella gruvetableringen i Vittangi. Slutsatserna tydliggör intressekonflikter och baseras på hur det påverkar aktörerna, vilket synliggör perspektiven på gruvbrytning av kritiska råvaror som ett led av klimatomställningen.

Antal ord i brödtext: 14 789

Abstract

This study aims to shed light on the perspectives of social actors regarding the mining of critical raw materials in connection with climate change. The study examines how social actors highlight the effects of a possible future mine establishment in the village of Vittangi in northern Sweden. Through semi-structured interviews with five social actors, in combination with a thematic analysis, various justice conflicts have been investigated to create insight and to provide a nuanced critical perspective. The analysis of the result has been based on the theory of environmental justice and demonstrates the majority of goal conflicts that arose in connection with the potential mine establishment in Vittangi. The conclusions clarify conflicts of interest and are based on how they affect the actors, which makes the perspectives visible on the mining of critical raw materials as part of the climate transition.

Number of words in body text: 14, 789

1. Inledning

I takt med att de globala klimatförändringarna intensifieras finns det ett allt mer akut behov av en omställning från fossila bränslen till nyare energisystem med lägre koldioxidutsläpp. Minskad klimatpåverkan kräver insatser för en övergång till en mer miljövänlig energiproduktion med bland annat förnybara energikällor, grön ekonomi, miljövänliga transportmedel och förbättrad kommunikation (Hofmann, Hofmann, Hagelüken & Hool, 2018). I likhet med denna insikt slår EU:s vision om nettonollutsläpp av växthusgaser till år 2050 fast att det krävs större satsningar på förnybara energikällor, batterier och lagring av energi (European Commission, u.å.b).

Mot denna bakgrund går det att konstatera att det bland annat krävs utvinning av en större mängd metalliska material, oftast definierat som *kritiska råvaror*. Denna process görs genom gruvbrytning. Kritiska råvaror används i avancerad teknologi såsom lågkoldioxidsteknik och batterier, vilket exempelvis finns i vindkraftsgeneratorer och elfordonsmotorer. Dessa mineraler anses vara kritiska eftersom det finns en bristande tillgång (Depraeter & Goutte, 2023). Den begränsade tillgången anses vara ett problem i sig men tillgångarna är dessutom ojämnt fördelade mellan olika delar av världen. Det gör att det finns såväl geopolitiska som ekonomiska utmaningar med mycket starka intressen av att få kontroll över resurserna, liksom starka vinstintressen (Hofmann et al., 2018).

Idag står Kina för majoriteten av världens brytning av kritiska råvaror för batteritillverkning. Detta har i sin tur gett upphov till debatter om säkerhet, resursutnyttjande, obalanser och chocker för försörjningskedjan (Fan, Omura & Roca, 2023). Mot denna bakgrund vill EU säkerställa en långsiktig och stabil tillgång av kritiska råvaror genom att återvinna, bearbeta, utvinna och skapa tryggare leveranskedjor inom EU. Därutöver har EU ambitionen att avsevärt minska importberoendet och satsa på inhemsk utvinning av de kritiska råvarorna (European Commission, u.å.c).

Som medlemsland i EU har Sverige som nationellt miljömål att nå nettonollutsläpp till 2045. För att uppnå detta mål är tillgången på kritiska råvaror avgörande. Sverige ligger i framkant inom bland annat batteriindustrin, men ytterligare satsningar inom olika områden krävs för att kunna fortsätta bidra till svensk konkurrenskraft, tillväxt och utveckling (Energimyndigheten, 2023). Samtidigt kan denna utveckling resultera i betydande negativa effekter för den lokala miljön och berörda invånarna, vilket kan förvärras om gruvbolagen inte integrerar sociala, miljömässiga och politiska faktorer i planeringsprocessen (Guzik et al., 2021).

På grund av det ökade intresset för kritiska råvaror har antalet prospekteringar i Sverige ökat på senare tid. Detta har lett till flera fyndigheter av kritiska råvaror. De pågående prospekteringarna som genomförs är främst inriktade på kritiska råvaror såsom grafit, fluorit, fosfor, vanadin och litium. Det svenska gruvbolaget LKAB tillsammans med Boliden står för 78 procent av prospekteringarna, men dessa görs även av mindre, svenska och utländska bolag. Däremot leder undersökningstillstånd sällan till en etablerad gruva, utan endast 1 av 1000 prospekteringar globalt sett. Ett av de prospekteringsprojekt som kommit långt i tillståndprocessen är gruvetableringen i byn Vittangi i Norrbotten (Ericsson, 2024).

Sveriges mineraltillgångar förväntas bidra till EU:s och Sveriges elektrifiering och digitaliseringsprocesser, särskilt då Sverige ligger i framkant inom Europa med dess regelverk och högre krav på hållbara metoder. Sverige som leverantör av kritiska råvaror kommer att ge en konkurrensfördel, både för EU och globalt, likaväl som för den svenska ekonomin och gruvbolagen (Ericsson, 2024). Å andra sidan ger kravet på en ökad utvinning av kritiska råvaror genom gruvbrytning i sin tur upphov till ökade prospekteringar och markexploateringar vilket förorsakar större miljöbelastningar (Hofmann et al., 2018).

Mänsklig påverkan och förändring av markanvändning genom naturresursutvinning har även ofta betydande ekologiska, sociala och kulturella konsekvenser på lokala ursprungssamhällen. Det finns exempelvis en lång historia av konkurrerande markanvändning och samers traditionella sedvänjor i de områden där utvinning av naturresurser sker. I många fall anpassas inte markanvändningsprocesser utefter de rättigheter och behov som samer besitter, vilket skapar lokala och nationella målkonflikter med negativa kumulativa effekter på samisk rennäring (Österlin & Raitio, 2020). Även om utvinning av kritiska råvaror är nödvändig för att möta dagens energibehov så kan det medföra skadliga samhällseffekter för närliggande samhällen (Hofmann et al., 2018).

Att kunna lösa de mål- och intressekonflikter som uppstår kring behovet av kritiska råvaror är viktigt, både ur ett samhällsperspektiv och för de invånare som påverkas av brytningen av mineraler. För att utforska de potentiella konsekvenserna av en gruvetablering på ett närliggande samhälle i en svensk kontext har vi valt att genomföra en undersökning av olika aktörers perspektiv och intressen. Vi har intervjuat en same tillhörande Talma sameby, en arbetande på gruvbolaget Talga, en invånare i byn Vittangi, en arbetande på Kiruna kommun och en forskare inom samiska frågor och grön omställning (se avsnitt 3.4. Urval av

respondenter). Vi har analyserat hur dessa aktörer resonerar kring rättviseaspekter i samband med den pågående klimatomställningen.

1.1. Syfte och frågeställningar

Denna studie undersöker olika aktörers perspektiv på gruvbrytning som ett led i klimatomställningen. Studien avser att undersöka vad dessa aktörer upplever att gruvbrytningen får för konsekvenser på miljön och samhället utifrån perspektiv om rättvisa. Syftet är att belysa samhällsaktörers perspektiv kring gruvbrytningens rättvisekonflikter samt skapa en insikt och ge ett nyanserat kritiskt perspektiv hur det kan påverka aktörernas liv. Detta ger en fördjupad förståelse för utmaningar och möjligheter som är förknippade med gruvbrytningen av kritiska råvaror i studiens specifika fall.

1.1.1 Frågeställningar

- *Hur resonerar samhällsaktörer om utmaningar och möjligheter kring gruvbrytning av kritiska råvaror?*
- *Hur skiljer sig och motiveras (rättvise)perspektiven kring gruvbrytning av kritiska råvaror bland olika samhällsaktörer?*

2. Bakgrund

I följande avsnitt presenteras tidigare forskning och annat underlag som bedöms vara relevant för att tillgodose studiens syfte. Genom att ha granskat tidigare forskning och andra relevanta källor syftar avsnittet till att ge en kunskapsbas som motiverar studien och sätter den i ett sammanhang.

2.1. Tidigare forskning

“Tidigare forskning” diskuterar problematiken med beroendet av Kina som huvudleverantör av kritiska råvaror och den globala ökande efterfrågan på energi. Det belyser även konsekvenser av gruvverksamheterna gällande hälso- och miljöeffekter samt hur EU kan gå till väga för att minska sitt importberoende.

Hofmann et al. (2018) skriver att energi är grunden för den globala ekonomin, transporter, industrier, expansion av stora städer och samhällets allmänna välbefinnande. Enligt US Energy Administration (EIA) är det beräknat att den totala globala förbrukningen av energi kommer att öka med 48% fram till 2040. Författarna menar att förändringar i den globala finansiella, politiska och ekonomiska miljön i kombination med ökad konsumtion har lett till obalanser mellan utbud och efterfrågan av vissa råvaror på materialmarknaderna och därmed skapat en osäkerhet i materialförsörjningen och för resurssäkerheten. Författarna belyser att problematik och konflikter redan uppstått i resurssäkerheten för energi och utvinning av kritiska råvaror till energiproduktion. Som exempel på detta står Kina idag för 90% av brytningen av kritiska råvaror globalt och är det enda landet i världen som har en hel värdekedja för kritiska råvaror inom egna gränser, från gruva till färdig produkt.

EU har större möjligheter att utvinna kritiska råvaror än vad som genomförs idag. År 2015 stod EU för 5% av produktionen av solcellsmoduler medan Kina och Taiwan hade en ledande andel på 67%. En bredare medvetenhet och politiska initiativ kring resurssäkerheten utlöstes mellan 2010–2014 då den kinesiska exporten skapade restriktioner av kritiska råvaror vilket ledde till en ökning av pris med mellan cirka 10–40 gånger beroende på material. Dessa konflikter har i sin tur lett till att kritiska råvaror inte längre endast ses som geologiska frågor utan frågor om politik, ekonomi, miljö och sociala frågor världen över (Hofmann et al., 2018).

Rabe, Kostka och Smith Stegen (2017) skriver att Kinas regering är oroliga över de allvarliga hälso- och miljörisker som orsakas av brytningen av kritiska råvaror. Verksamheterna är

ansvariga för miljöföroreningar som följd av kemisk förorening i mark och vatten och radioaktivitet vilket i sin tur påverkar människors hälsa och livsmedelsproduktionen negativt. Regeringen i Kina är även orolig över landets egna resurssäkerhet då Kina kommer att behöva kritiska råvaror för energiteknik inom landets gränser. För att öka resurssäkerheten har Kinas regering försökt att eliminera olaglig utvinning av kritiska råvaror som idag står för cirka 40% av landets produktion. Trots regeringens försök har lokala myndigheter ett högt intresse att fortsätta sin lokala gruvverksamhet, även fast verksamhetens risker för hälso- och miljöfaror är stor (Rabe, et al., 2017).

Rabe et al. (2017) skriver att regeringar och industrianalytiker har väckts av oro kring det starka beroendet av Kina som ensam leverantör av kritiska råvaror som länder nu står inför. De menar att de länder som har tillgång till specifika kritiska råvaror utgör politiska risker på grund av relationen mellan utbud och efterfrågan på marknaden. Ett exempel är att Kinas materialindustri har som syfte att höja priserna på material och därmed öka Kinas marknadsandel för deras tillämpningar och stödja teknisk uppdatering. Därav kommer det vara viktigt för EU att följa Kinas industripolitik för att tidigt kunna upptäcka eventuella förändringar i politiken som kan vara betydande för försörjningen och resurssäkerheten av råvaror i framtiden. För att minska EU:s beroende av Kina kan alternativa försörjningskedjor övervägas som att intensifiera gemensamma forskningsinsatser med länder som har liknande intressen som EU har, exempelvis Japan (Rabe et al., 2017).

2.1.1. Påverkan på miljön

Tidigare forskning visar på fall av gruvverksamheter i Sydafrika som har haft negativa miljökonsekvenser, såsom förlust av biologisk mångfald, ökade växthusgasutsläpp och gruvavrinning. Det belyser i sin tur hur gruvetableringar kan påverka miljön i närområdet.

I en studie av Nair (2023) skriver författaren att satsningen på den förnybara industrin i Mpumalanga-provinsen i Sydafrika genom elbilsbatterier och solpaneler har medfört negativa konsekvenser på miljön i närområdet. Gruvverksamheten medför bland annat sur gruvavrinning till floder som har lett till att den biologiska mångfalden i området förstörts. Lokala fiskarter, grodor och krokodiler påverkas och dör av den sura avrinningen. Andra negativa konsekvenser som kan uppstå vid gruvdrift är topografiska förändringar, förlust av vegetation, geologiska transformationer och allvarliga störningar i ekosystem. Gruvavfallet

som gruvverksamheten i Mpumalanga bidrar även till försämring av vatten- och luftkvalitet i området (Nair, 2023).

Forskning av Jiskani et al. (2021) visar att gruvverksamhet kräver stora mängder energi och resurser som orsakar avfall och ökade avgaser vilket leder till miljöföroreningar. Gruvdrift leder även till klimatförändringarna genom att växthusgaser släpps ut vid smält- och anrikningsprocesserna samt den stora energi- och bränsleförbrukningen (Jiskani et al., 2021).

2.1.2. Gruvbrytningens för- och nackdelar

Detta stycke visar tidigare fall om vilka för- och nackdelar som gruvverksamheter kan medföra. Hanteringen av de negativa konsekvenserna som gruvverksamheter innefattar hänsynstagande till sociala, politiska och miljömässiga frågor. De positiva effekterna minskar EU:s importberoende.

I en studie av Guzik et al. (2021) identifieras gruvverksamheters olika effekter och påverkan på den lokala omgivningen genom ett antal fallstudier. Som ett led av klimatomställningen kan gruvverksamheter och utvinningen av kritiska råvaror medföra ekonomiska fördelar för lokala områden. Några av de identifierade fördelarna är att leveranskedjor av kritiska råvaror säkras vilket möjliggör utveckling för nationella industrier inom EU och minimerar utbudsrisker. Det minskar EU:s importberoende av kritiska råvaror och risken för sårbara prisförändringar på marknaden för mineraler och metaller. Däremot förtydligar författarna att gruvverksamheter kan ha en negativ påverkan den lokala miljön, såsom landskap, flora och fauna, samt på samhällets affärsverksamheter. I många fall uttrycks en oro om gruvavfall och dess påverkan på lokala vattenresurser. Även om gruvverksamheter kan ha en positiv inverkan så kan det komma på bekostnad av lokala samhällen och dess resurser (Guzik et al., 2021).

För att hantera de begränsningar som gruvverksamheters påverkan är det av vikt för gruvbolagen att etablera en ansvarsfull planering av mineralutvinningen. I många fall handlar det om att planera för sociala, miljömässiga och politiska frågor eftersom gruvetablering integrerar med lokala samhällen och deras relation till landskapen, miljöer och värderingar. För att lyckas med en rättvis resursfördelning måste gruvverksamheterna aktivt försöka att minimera negativa effekterna på lokalsamhällenas effekter på människorna och miljön (Guzik et al., 2021).

2.1.3. Konflikter om markanvändning och renskötsel

Avsnittet belyser hur utvinning av naturresurser och markanvändning påverkar lokala samhällen, specifikt samerna i Sverige. Rennäringen är central för både samisk kultur och ekonomi, men hotas samtidigt av konkurrerande markanvändning.

Österlin och Raitio (2020) problematiserar utvinningen av naturresurser eftersom markanvändningen orsakar stora globala problem i en ekologisk kontext. De betonar även att det får sociala och kulturella konsekvenser som främst drabbar lokala och inhemska samhällen. I Sverige visar samebefolkningen ett tydligt exempel där inhemska samhällen och urbefolkning vars traditionella och kulturella rättigheter påverkas starkt av industriella verksamheter. Mulk (2009) skriver att det finns en lång historia med konflikter mellan den samiska kulturen och nordiska stater, specifikt på grund av den tidigare kolonisering- och assimileringpolitiken som förts. I Sverige har kulturarvet blivit begränsat under över 400 år på grund av den svenska statens dominerande och diskriminerande attityd, vilket lett till att den samiska urbefolkningen har minskat. Idag finns det fortfarande en tydlig konflikt mellan den samiska kulturen och äldre svenska nationalistiska perspektiv (Mulk, 2009).

Brännlund och Axelsson (2011) förtydligar att samer under en lång tid har erkänts som en minoritetsgrupp i Skandinavien och att de har brukat samma områden i tusentals år. Samernas renskötsel är viktigt för deras samhällens ekonomiska, sociala och kulturella funktioner. Österlin och Raitio (2020) förklarar att rennäringen utgör samernas främsta försörjningskälla. Däremot påvisar forskning att renskötseln drabbats av stora negativa konsekvenser på grund av minskad rennäring förorsakat av konkurrerande markanvändning med andra verksamheter, såsom skogsbruk, gruvdrift, vattenkraftverk och vindkraftverk. Det resulterar bland annat i förlust av betesmarker och trädlavar samt ger upphov till störande miljöer för renarna. En nödvändig förutsättning för den samiska renskötseln är stora, ostörda beteslandskap och kalvningsområden, men även stabila klimatförhållanden (Österlin & Raitio, 2020).

Forskning av Lawrence och Larsen (2016) visar att utvinningsverksamhet för naturresurser har ökat på samernas traditionella marker i Sverige. Författarna menar att detta beror på flera olika drivkrafter som även inkluderar energibehov, råvarupriser och befolkningsönsknings. Den svenska staten har traditionellt sett spelat en viktig roll för att styra befolkningens och utvecklingens välfärd men samtidigt har regleringen av resursverksamheten på samiska marker varit svag, om inte obefintlig. Författarna menar även att det bredare politiska sammanhanget

ger litet officiellt erkännande gällande samernas markrättigheter i Sverige. Gruvlagarna är även svaga trots att industriell utveckling ger konsekvenser på samernas traditionella markanvändning i form av fiske, jakt och renskötsel (Lawrence & Larsen, 2016).

2.2. EU:s motiv om kritiska råvaror

En viktig orsak till det ökade intresset för brytning av kritiska råvaror är att EU har som mål att öka sin självförsörjning och stärka värdekedjan av dessa mineral. Avsnittet belyser EU:s strategier för att uppnå detta mål.

År 2030 ska EU kunna stå för 10% av sitt årsbehov genom egen produktion, 15% genom återvinning och 40% genom bearbetning (Europeiska kommissionen, u.å.). År 2023 lade EU fram ett nytt förslag på en förordning som kallas the Critical Raw Material Act, och syftar till att EU ska öka sin självständighet avseende kritiska råvaror. Förordningen innebär att skala upp tillverkningen av koldioxidneutrala teknologier för rena energiförsörjningskedjor och stärka värdekedjan i alla stadier för kritiska råvaror i Europa. Lagen kommer även att minska administrativa bördor, säkerställa högt socialt och miljömässigt skydd samt effektivisera tillståndsförfaranden för projekt av kritiska råvaror i EU. Detta kommer även innebära kortare tidsramar för tillstånd samt att EU:s medlemsländer kommer att behöva utveckla program på nationell nivå för att kunna utforska geologiska resurser (European Commission, u.å.c).

2.3. Relevanta lagar

En mycket viktig aspekt vid brytning och gruvetablering är olika lagar som begränsar eller möjliggör för olika intressenter att etablera sig. I lagarna uttrycks också andra prioriteringar och intentioner, såsom naturens eller urbefolkningens rättigheter. Detta gör att etableringar ofta är mycket komplexa processer.

Lagar som vi bedömer har relevans för studien och som berör gruvbrytningsprocesser är *Minerallagen*, *Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk* och *rennäringslagen*. Dessa har relevans eftersom tidigare debatter visar att rennäringen påverkas av gruvetableringar. Lagarna kan utveckla förståelsen för debatterna och rättvisekonflikterna kring markanvändning som följd av gruvetableringar av kritiska råvaror.

Minerallagen (SFS 1991:45) berör bearbetning och undersökning av mineraliska ämnen som bly, grafit, litium och kobolt, bland många andra, på egen eller annans mark. Inom lagen innebär *bearbetning* utvinning av mineral och *undersökning* innebär att mineral undersöks för

att bedöma och påvisa dess ekonomiska värde och egenskaper. För att få undersökningstillstånd och bearbetningskoncession (bearbetningstillstånd) krävs det att Bergmästaren ska pröva beviljandet (Minerallagen SFS 1991:45). Enligt Minerallagen (SFS 1991:45) ska intrång eller skada som orsakas av undersökningsarbete ersättas av den part som har koncession eller undersökningstillstånd. Varje kalenderår ska ersättningen motsvara två promille av värdet på de mineral som brutits inom koncessionsområdet. Denna beräkning ska göras baserat på mängden, halten och priset av utvunnen mineral under året. Av denna ersättning ska en fjärdedel gå till staten och tre fjärdedelar till fastighetsägarna inom området. Om det finns fler fastigheter inom området ska ersättningen bestämmas efter varje fastighets del i området (SFS 1991:45).

Enligt lagen (SFS 2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk är samer erkänd som en nationell minoritetsgrupp. Denna lag ger bland annat samerna språkliga rättigheter, kulturellt stöd, rättigheter till medverkan i frågor rörande deras kultur, språk och traditioner samt skydd mot diskriminering till följd av etnisk härkomst. Rennäringslagen (SFS 1971:437) ger varje same rätt till renskötsel. Renskötselrätten (1993:36) ger samer tillåtelse att använda vatten och mark för att underhålla sig och sina renar, förutsatt att samen är medlem i en sameby. Lagen grundar sig på urminnes hävd, vilket ger en juridisk rätt att bruka mark eftersom det gjorts sedan urminnes tider. I Norrbottens län har samer tillåtelse att bedriva renskötsel året om. Renskötselrätten är skyddad likaväl som äganderätten är enligt grundlagen och så länge renskötseln utövas kan den därför inte tas ifrån ägarna utan att bli ersättningsskyldig (SFS 1971:437).

3. Metod

För att undersöka olika aktörers perspektiv på hur gruvbrytning kan påverka ett närliggande lokalsamhälle har vi valt att analysera en planerad gruvetablering i byn Vittangi i norra Sverige, tillhörande Kiruna kommun. Den planerade gruvan prospekteras av det australienska gruvbolaget Talga. Vi har valt att analysera hur olika aktörer resonerar ur ett rättviseperspektiv i samband med Talgas kommande gruvetablering och hur det kan komma att påverka lokalsamhället Vittangi. Anledningen till valet av detta projekt är att det belyser en växande debatt och intressekonflikt som har uppstått på både lokal och nationell nivå till följd av klimatomställningen.

3.1. Empiriskt fall

Den pågående klimatomställningen kommer att kräva allt fler markexploateringar och utvinning av kritiska råvaror i både Sverige och globalt. Sverige är ett av de länder som ligger i framkant vad gäller hållbara metoder och landet har därtill god tillgång till resurser när det kommer till kritiska råvaror. Sverige är därmed ett attraktivt land vad gäller gruvbrytning av kritiska råvaror. Tidigare forskning visar dock att gruvetableringar skapar konflikter då det innebär en påverkan på lokala samhällen och miljön och därmed är det av vikt att skapa en förståelse för de konsekvenser som gruvbrytning för med sig. En ökad förståelse för rättviseperspektivet och de potentiella konflikter som finns eller riskerar att utvecklas mellan olika aktörer över olika samhällsnivåer motiverar oss till denna studie. Aktörerna i vår studie utgör ett fall av människors perspektiv på gruvbrytning. Studien visar på flera olika perspektiv och ger en indikation på vad debatterna kring gruvbrytningsprocesserna kan leda till. Den fyller därmed en kunskapslucka som kan vara betydande för ökad förståelse för hur man skapar en mer rättvis klimatomställning som inte lämnar någon utanför.

3.1.1. Gruvbolaget Talga

Talga är ett gruvbolag med ambitionen att möjliggöra framställandet av hållbara konsument- och batteriprodukter (Talga, u.å.a). Företaget grundades 2009 och har verksamhet i Australien, England, Japan, Tyskland och Sverige, med huvudkontoret i Perth, Australien (Talga, u.å.b.). Produkterna har ett lågt koldioxidavtryck och används vid tillverkning av elfordon, konsumentelektronik och energilagringssystem. Materialet förädlas och utvinns i Sverige från grafit (Talga, u.å.c.).

Enligt Talga är grafitbrytningen i Nunansvaara Södra är en viktig resurs för Sveriges och Europas gröna omställning på grund av dess unika geologiska egenskaper och höga kvalitet. Gruvan beräknas att kunna utvinna upp till 120 000 ton höghaltig grafit som kommer samlas in i Nunansvaara för att sedan bearbetas i Talgas fabrik i Luleå. Cirka 60 personer kommer att arbeta vid gruvan. För att minimera företagets påverkan på rennäringsgrunden ska gruvprojektets brytning i dagbrott endast ske under sommarhalvåret (Talga, u.å.e.).

Företaget har avsikt att använda teknologier för vatten och restavfall för att minimera dess miljöpåverkan, exempelvis ett integrerat vattenreningsystem och vattenövervakning för att säkerställa att gruvverksamheten inte påverkar grundvattennivåerna och vattenkvaliteten. Övervakningssystemen ska även övervaka damm och bullernivåer. För att minska påverkan på biologisk mångfald skriver Talga att gruvverksamheten är formad för att undvika eventuell påverkan på de områden som har hög biologisk mångfald samt att dessa områden ska skyddas under aktuell gruvdrift och efter gruvdriften. De menar även att de tillämpar och identifierar biodiversitetskompensationer för att skapa en nettoökning av den biologiska mångfalden i området med 15% (Talga, u.å.e.).

Talga är en partner inom CLIMB-projektet (Changing Land use Impact on Biodiversity) tillsammans med bland annat LKAB, Vattenfall, Skellefteå Kraft och Skanska. Projektets syfte är att utveckla gemensamma metodologier för att kunna skapa transparenta sätt att utvärdera biologisk mångfald samt att på ett tillförlitligt sätt kunna kommunicera och kvantifiera positiv påverkan när mark återställs eller exploateras. Talga menar att hållbarhet är visionen och kärnan för deras affärsstrategi. Företaget skriver att deras produkter inte endast förändrar världen utan *“vi producerar dem också på sätt som är både miljömässigt och socialt hållbara”* (Talga, u.å.d.).

Den 5 april 2023 beviljades gruvan miljötillstånd och tillstånd inom ramen för Natura 2000 av Mark- och miljödomstolen. Den planerade gruvan har mött motstånd från flera parter och dess ansökan om tillstånd har överklagats flertalet gånger (Mark- och miljödomstolen dom 2023-04-05 i mål nr M 1573-20; Naturskyddsföreningen, 2023; Talga, 2023).

3.1.2. Vittangi och debatten om gruvetableringen

Vittangi är en by som tillhör Kiruna kommun och ligger 76 km från Kiruna stad (Kiruna Kommun, 2023), och vid år 2016 hade byn 791 invånare (Nationalencyklopedin [NE], 2024). Vittangi ligger intill Vittangiälven som mynnar ut i Torneälven (Kiruna Lapland, u.å.).

Området har dominerats av skogs- och jordbruksnäring, men gruvverksamheten LKAB i Svappavaara har bidragit med en arbetsmarknad för invånarna (Kiruna Kommun, 2023). Talgas grafitgruva är planerad att placeras mellan Vittangi- och Torneälvarna och har sitt avrinningsområde strax intill Vittangi by. En av de samebyar som berörs av den planerade gruvbrytningen är Talma sameby (Naturskyddsföreningen, 2023), som är en fjällsameby i Kiruna kommun. Samebyn täcker en areal på 4251 km² och har ett tjugotal renskötare. På vinterhalvåret befinner sig renbetesområdena i Kiruna kommun medan dess sommarbetesmarker ligger i Norge (Sametinget, 2018).

Talgas planerade gruva i Nunasvaara Södra utanför Vittangi har väckt debatter som berör flertalet aspekter, bland annat frågor rörande miljöpåverkan, rättvisefördelning och säkerhet (Sveriges radio, 2023a; 2023b; 2023c; 2023e). Diskussionerna rör både för- och nackdelarna som upplevs finnas bland lokalbefolkningen, inklusive samer vars rennäring hotas att påverkas av verksamheten. Några av perspektiven grundar sig i uppfattningar om resursfördelning, ekonomisk nytta, markexploatering och kulturella aspekter. Debatterna genomsyras av en tydlig oro över gruvprojektets påverkan på omgivningen och risken för miljöförstöring, samtidigt som gruvbolaget menar att den etablerade gruvan kommer ge både arbetstillfällen och ekonomisk vinst för lokalsamhället. En oro rör att vattnet intill Vittangi kan komma att påverkas negativt av gruvverksamheten, men Talga förklarar å sin sida att det finns tekniska lösningar som hindrar att vattnet kommer påverkas (Sveriges radio, 2023a; 2023b; 2023c; 2023e; SVT Nyheter, 2023). Naturskyddsföreningen (2023) poängterar även att rennäringen påverkas av den planerade grafitgruvan eftersom en area försvinner, samt att verksamhetens placering kan tvinga renarna att förflytta sig på grund av störning och hinder.

3.2. Avgränsningar

Vi har valt att avgränsa studiens omfattning till Vittangi i Kiruna kommun då vi hade tidigare kunskaper kring att gruvetableringen var i tillståndprocessen. På grund av vårt intresse för klimatomställningen ville vi undersöka hur olika perspektiv kring denna gruvetablering kunde visas för samhällsaktörerna i detta område. Om studiens inte avgränsats till Vittangi och istället gruvbrytning generellt, hade omfånget av studien blivit för stort för den tidsram som arbetet skulle skrivas på. Studien avgränsas även till endast ett antal samhällsaktörer på grund av tidsram och omfång.

En viktig aspekt för studien med just detta fall är att den planerade gruvbrytningen även påverkar urbefolkningen. Detta ger således ett ytterligare perspektiv, bland annat på grund av renskötseln i norra Sverige.

3.2.1. Begränsningar

En begränsning med denna studie är de exkluderingar som gjorts. Enligt Bryman (2011) är det viktigt att veta varför vissa val utesluts i studien. Vi har valt att exkludera vissa typer av målgrupper för att kunna färdigställa studien inom dess tidsram. Vi har uteslutit att undersöka aspekter som ålder, genus och andra minoritetsgrupper, då det hade blivit ett för stort omfång för studiens tidsram. Dessa är relevanta i frågan om perspektiv på gruvbrytning av kritiska råvaror, men studiens utformning kan inte besvara hur dessa aspekter påverkar olika rättviseperspektiv. Vi har även valt att inte undersöka andra gruvverksamheter i och utanför Sverige. Detta kan anses som begränsning med studien då alla samhällsaktörers perspektiv inte framställs. Däremot är studiens syfte inte att påvisa alla aktörers perspektiv, utan att undersöka just de utvalda aktörernas.

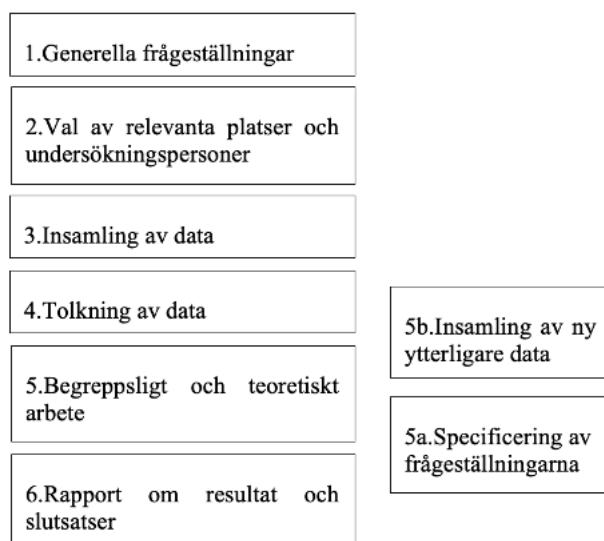
En annan begränsning är att urvalet av respondenterna. Majoriteten av dem har ett tidigare offentligt uttalande kring gruvetableringar och därmed en tydlig ståndpunkt i åsikterna kring gruvbrytning i Sverige. Detta kan medföra en partiskhet för studiens resultat och minskad validitet, men samtidigt kan detta påverka resultatet positivt då perspektiven på rättvisa gällande gruvbrytning blir tydliga. Som förslag på vidare forskning skulle fler samhällsaktörers perspektiv kunna utforskas.

3.3. Kvalitativ metod

Då syftet med studien är att undersöka olika aktörers perspektiv har vi valt att genomföra en kvalitativ forskningsmetod med semistrukturerade intervjuer och tematisk analys. Enligt Bryman (2011) skriver att kvalitativ forskning har fokus på meningsskapande snarare än statistik och siffror som den kvantitativa forskningen har. Valen som görs inom kvalitativ forskning är viktiga eftersom dessa studier syftar till att göra nyanserade undersökningar för att komma nära specifika målgrupper (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2020). I enlighet med detta har vår studie bedrivits med en kvalitativ analys av empiri från respondenter. Studien syftar till att få en nyanserad förståelse för de utvalda målgruppernas perspektiv rörande gruvbrytning i Sverige.

Vi har arbetat enligt en abduktiv ansats eftersom begrepp teorier använts som ett stöd för att analysera intervjumaterialet. Abduktiv ansats förklaras av Eriksson och Wiedersheim-Paul (2014) att vara en blandning mellan induktiv och deduktiv ansats. Denna forskningsansats används som utgångspunkt för att integrera teori och egna observationer och därigenom forma förklaringar för fenomenet (Eriksson & Wiedersheim-Paul, 2014). Inom ramen för vår tillämpade abduktiva ansats har vi utgått från tidigare uttalanden och debatter kring gruvetableringen i Vittangi i Norrbottens län. Därefter har vi formulerat en intervjuguide utifrån litteraturen om miljö rättvisa för att kunna utforska dessa observationer ytterligare och koppla samman dem med våra utvalda respondenter och deras perspektiv. Utifrån denna koppling har vi utforskat fenomenet ytterligare och kommit fram till förklaringar och diskussioner kring fenomenet.

Bryman (2011) har framfört en översiktlig beskrivning på hur de olika stegen i en kvalitativ forskning kan se ut (se *Figur 1*). Strukturen på vår studie har följt denna översiktliga beskrivning och utgör därmed ramen för en kvalitativ forskningsmetod.

Figur 1: De sex grundläggande stegen i en kvalitativ forskning (Bryman, 2011, s. 460)

Brymans (2011) översiktliga beskrivning av kvalitativ forskning och metod har följts genom att ha återarbetat studiens innehåll efter att ny information har tillkommit. När analysen genomförts specificerade vi frågeställningarna och syftet samt samlade in nya data som kunde vara relevanta för vår diskussion och slutsats.

3.3.1. Semistrukturerade intervjuer

Vi valde att genomföra semistrukturerade intervjuer för att få en djupare förståelse av aktörers perspektiv på gruvbrytningen. Vi har valt denna metod eftersom syftet är att ge insikter om individens uppfattningar, erfarenheter, kunskaper, behov, beteenden och drivkrafter som i sin ger en förståelse för hur de ser på specifika rättvisekonflikter. Det är en vanlig metod inom kvalitativ forskning för att undersöka en viss typ av problemställning och *hur* personer uppfattar problemet (Justesen & Mik-Meyer, 2011; Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2020). I vår studie genomfördes intervjuerna genom videosamtal för att kunna ta del av respondenternas kunskaper och erfarenheter samt hur de uppfattar fenomen kring gruvbrytning.

Vi har utformat studien i enlighet med semistrukturerad intervjumetod vilket innebär en kombination av strukturerad och ostrukturerad intervjumetod. Detta innebar att vi använde oss av en fördefinierad struktur och intervjuguide som innehöll förberedda teman och frågor. Samtidigt gav vi intervjupersonerna utrymme för flexibilitet att avvika från guiden, vilket möjliggjort ett utforskande och uppföljning av respondenternas svar mer djupgående (Justesen & Mik-Meyer, 2011). Inför intervjuerna gjordes en intervjuguide där det formulerades frågor som ansågs intressanta och relevanta för studiens syfte. När huvudfrågorna väl var formulerade skapades teman för att strukturera upp guiden, vilka vi identifierade i termer av bakgrundskunskap, process, klimatomställning, rättvisa och hållbar utveckling.

Strukturen i vår intervjuguide skapades utifrån förutbestämda frågor och förberedelser för eventuella följdfrågor, vilka fungerade som stöd om respondenten avvek från det centrala ämnet eller huvudfrågan. Under de pågående intervjuerna ställdes även i vissa fall även följdfrågor som inte var förberedda eftersom respondenterna ibland talade om nya intressanta ämnen. Detta följde även Justesen och Mik-Meyers (2011) definition av innehåll i en intervjuguide, där de framhåller att det bör finnas utrymme för avvikelser från intervjuguiden för att undersöka intressanta ämnen.

Justesen och Mik-Meyer (2011) menar att en semistrukturerad intervju och dess intervjuguide kan anpassas till respondenterna individuellt men utifrån samma huvudfrågor eller teman. I vår studie gjordes detta genom anpassning av vissa frågor och följdfrågor utifrån geografisk plats, tidigare erfarenheter eller roll i samhället. Detta ändrade inte frågornas huvudsyfte utan gjordes för att kunna bemöta respondenterna på ett bättre sätt. Vissa följdfrågor var mer anpassade till

specifika respondenter då vi ansåg att de besatt andra kunskaper eller erfarenheter som kunde vara till hjälp för att besvara syftet och frågeställningarna. Vissa frågor anpassades exempelvis till samer, företaget och kommunarbetaren. Detta eftersom deras olika erfarenheter och kunskaper skulle bidra till en djupare förståelse av olika rättvisekonflikter samt perspektiv, exempelvis renskötsel, gruvföretagsstyrning och politiska processer i Kiruna kommun. Justesen och Mik-Meyer (2011) hävdar att den semistrukturerade intervjuens syfte är att skapa ny kunskap och arbeta explorativt utifrån de teman som är förutbestämda. Våra metoder följde syftet för en semistrukturerad intervju eftersom arbetet skedde explorativt och utforskade nya insikter.

Enligt Justesen och Mik-Meyer (2011) brukar frågorna i en semistrukturerad intervju vara utformade i form av vad- och hur-frågor. Detta har gjorts i studiens intervjuguide för att framkalla mer utvecklade svar från respondenterna än vid ja- och nej-frågor samt för att skapa bättre förståelse för respondenternas perspektiv.

3.3.2. Validitet och reliabilitet

Enligt Grønmo och Winqvist (2006) innebär validitetsbegreppet innebär att en studies innehåll är giltigt kopplat till de frågor och problemformuleringar som presenteras. Vår studie får därigenom anses ha en hög validitet då resultat och diskussion återkopplar till studiens syfte och frågeställningar samt besvarar de frågeställningar som ställts. I och med denna metod kan vi säkerställa att vi mäter det vi avsåg att mäta. Intervjumaterialet transkriberades även noggrant för att inte vinkla respondenternas svar, vilket också stärker validiteten (Kvale och Brinkman, 2009). För att ytterligare stärka validiteten har vi analyserat materialet på ett objektivt sätt vilket minimerar risken för misstolkningar och felaktigheter i respondenternas resonemang. Detta har gjorts genom att vi tematiserat innehållet var för sig för att sedan gå igenom tematiseringen tillsammans.

Reliabilitet innebär enligt Grønmo och Winqvist (2006) att insamlade data ska ha hög trovärdighet och kunna återupprepas för att ge identiska data vid alla tillfällen. Trots att vår studie har ett fåtal respondenter som intervjuats påverkar det inte resultatet eller slutsatserna negativt då syftet med studien inte är att generalisera all data. Vår ambition har varit att säkerställa reliabiliteten genom en noggrann datainsamling och användning av tillförlitliga källor.

En av respondenterna (Talgarepresentanten) talade inte svenska vilket medförde att intervjun genomfördes på engelska. På grund av vår kunskap inom det engelska språket och de översättningsprogram som finns på datorn (Google översätt) har det inte medfört några problem i förståelsen för vad som sades under intervjun. De använda citaten från denna respondent har vi även översatt till svenska för att få ett bättre flyt vid läsning av vår studie, men transkriberingen är fortfarande på engelska.

3.3.3. Tematisk Analys

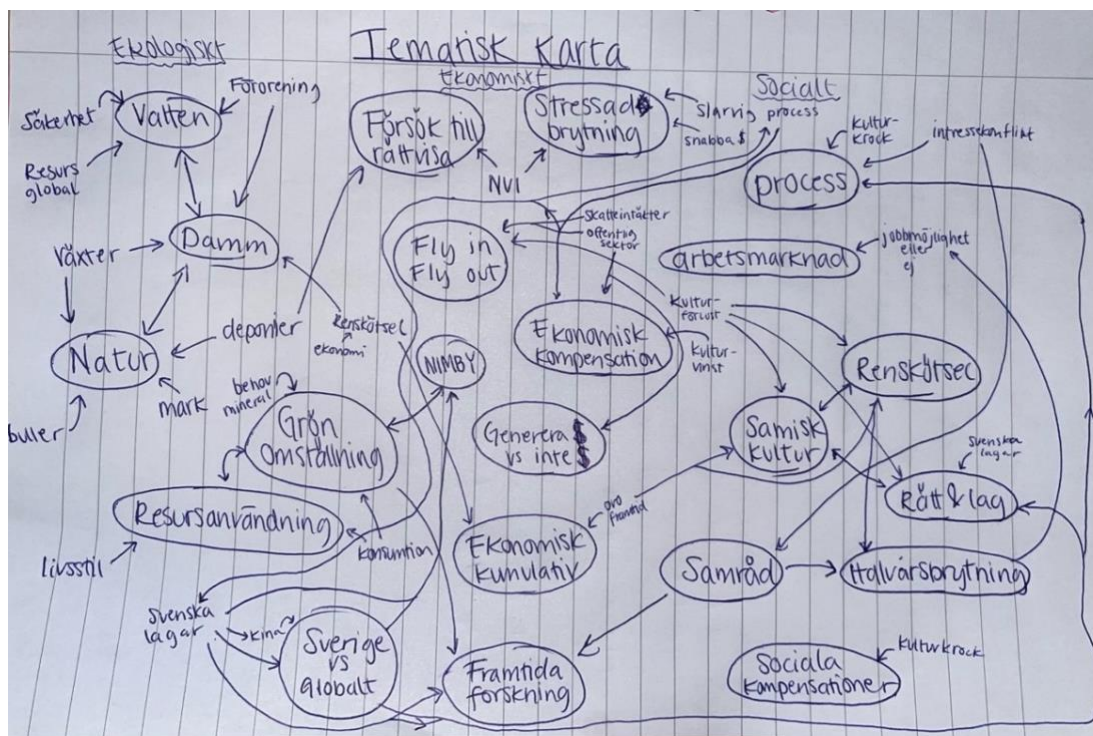
Vi har använt en tematisk analys i denna studie för att organisera och strukturera vår insamlade data från intervjuerna. Syftet med en tematisk analys är att skapa och forma centrala teman och delteman under tiden som dataanalys sker för att sedan sammanställa dessa på ett överskådligt sätt i en matris (Bryman, 2018). Vi har genomfört en tematisk analys genom att inledningsvis skapa centrala organiseringsbegrepp för att underlätta analysen av intervjuerna. Braun och Clarke (2022) förklarar att centrala organiseringsbegrepp förenar teman genom dess idé eller mening och används ofta inom tematiska analyser. Vi valde först att kategorisera de centrala organiseringsbegreppen utifrån ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet, och använde dessa begrepp som rubriker för att kunna strukturera upp kommande delteman. Vi granskade respondenternas svar och kategoriserade deras resonemang under delteman med lättförstådda begrepp för att underlätta analysen av olika rättviseperspektiv. De delteman vi först kom fram till har korrigerats i efterhand för att enklare få förståelse temana i resultatet.

Braun och Clarke (2022) skriver att delteman tillhör ett tema och de båda delar organiseringsbegrepp med varandra. Vi läste igenom en transkribering i taget för att identifiera delteman som passade in med organiseringsbegreppen. Delteman skapades genom att utgå från de återkommande ämnena eller idéerna som vi identifierat av respondenterna. Dessa delteman formades även utifrån vad vi ansåg utgöra likheter och skillnader i respondenternas svar. Bryman (2018) skriver även att en tematisk analys kan utgå från bland annat likheter och skillnader där undersökningen grundas i respondenternas olika sätt att diskutera fenomen. För att kunna uppnå studiens syfte och frågeställningar har vi också framställt de skillnader och likheter som respondenterna pratar om rörande rättvisa.

Efter tematisering av första respondentens transkribering visade tematiseringen ett antal olika kolumner med olika perspektiv på gruvbrytningen, vilka fungerade som starten för delteman. Under tiden som fler respondenters transkriberingar tematiserades skapades det en struktur för

delteman när de talade om liknande perspektiv eller faktorer kring gruvbrytning. Utefter de första delteman, tematiserades även detta material ytterligare och skapade mer specifika delteman som underlättade för strukturen. Många av de delteman som skapades kunde även kopplas samman med litteratur som vi använt tidigare i denna studie, som exempelvis miljörättsliga, debatter om gruvbrytning i Sverige och världen samt perspektiv av påverkan på natur och samhälle.

För att underlätta inför tematiseringen skapade vi även en tematisk karta, vilket Braun och Clarke (2022) beskriver fungera för att fånga visuella representationer av potentiella teman och relationerna mellan alla teman och delteman. Vår färdigställda tematiska karta visar hur de olika teman och delteman relaterar till varandra (se *Figur 2*). Vi började med att skriva upp de kategoriserade delteman som vi identifierat i den tematiska analysen (ord inom cirklar). Därefter läste vi igenom argumenten som respondenterna förde och kopplade samman deras argument med varandra genom nyckelbegrepp. Nyckelbegreppen relaterades till delteman och andra nyckelbegrepp genom att göra pilar mellan dem eftersom många respondenter talade om både likheter och skillnader. I tematiseringen ingick även vårt empiriska funna material.

Figur 2: Vår tematiska karta

De teman som identifierats genom den tematiska analysen av materialet är *Global och Lokal rättvisa, Påverkan på närmiljön, Resursanvändning, Process och kommunikation* och *Kultur och Renskötsel* samt delteman som *fly in fly out, kompensation, klimatomställning, naturen, framtid, samråd, målkonflikter, bevarande, lagstiftning och halvårsbrytning*.

3.4. Urval av respondenter

Studien syftar till att undersöka samhällsaktörers perspektiv och åsikter gällande gruvbrytning i Vittangi och därmed har ett *strategiskt urval* av respondenter gjorts eftersom det används inom de flesta kvalitativa studierna. Bryman (2011) skriver att ett strategiskt urval innebär att deltagare i studien väljs strategiskt utifrån relevant område. Det innebär att studiens syfte styr analysenheterna, såsom relevanta individer och platser, så att forskningsfrågorna kan besvaras (Bryman, 2011). Analysenheterna i denna studie har utsetts för att skapa en förståelse för specifika sociala företeelser rörande gruvbrytning.

Forskare som använder ett strategiskt urval för att hitta respondenter börjar med att identifiera en lämplig målgrupp som antas vara relevant för resultatet. Efter vald målgrupp utses lämpliga respondenter (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2020). Av denna anledning valdes olika aktörer inom samhället utifrån varierande personliga erfarenheter och synsätt på rättvisa. För att hitta lämpliga respondenter har vi gjort efterforskning av relevanta aktörer genom nyhetstidningar, radioprogram, sociala medier och webbplatser, vart eftersom vi kontaktat respondenter via mejl eller telefon och gjort förfrågningar om intervju.

Därför ansåg vi att det var lämpligt att använda oss av ett strategiskt urval. Detta stärks även av Johannessen, Tufte och Christoffersen (2020) som menar att slumpmässiga eller tillfälliga urval av respondenter inte är lämpligt för kvalitativa intervjuer eftersom kvalitativa studier har ett tydligt syfte. Tyngdpunkten bör först och främst belysa relevansen och kvaliteten av respondentvalen som görs snarare än antalet informanter. Respondenterna valdes utifrån bedömningen om relevans och dess koppling till gruvbrytning i Vittangi. Vi anser att respondenterna givit en tillräcklig mängd data och uppfyllt våra krav för att kunna ge en nyanserad och djupförstående bild. Kvalitativa intervjuer är ofta begränsade till ett visst antal informanter. För att klarlägga vårt fall med gruvetableringen i Vittangi så är urvalsstorleken av informanterna tillräckligt stor för att tillföra tillräcklig kvalitet (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2020).

Vi har intervjuat fem personer. De utvalda aktörerna är en same tillhörande Talma sameby, en arbetande på gruvbolaget Talga, en invånare i Vittangi, en forskare inom naturresursförvaltning och en kommunrepresentant som arbetar på Kiruna kommun med erfarenhet inom gruvbrytningsprocesser. Dessa aktörer har valts ut på grund av deras koppling till gruvbrytning i Vittangi, då alla på ett eller annat sätt påverkas av den eller har nära koppling till gruvbrytningsprocesser. Det strategiska urvalet gör det möjligt att återspegla respondenternas variation för att tydligt kunna upptäcka skillnader mellan viktiga aspekter och perspektiv (Bryman, 2011), i detta fall synen på gruvbrytning som en följd av klimatomställningen. Det strategiska urvalet av respondenterna har varit till hjälp för att belysa några av de utmaningar och möjligheter som invånare i samhället påverkas av i denna klimatomställning, bland annat utifrån sociala, ekologiska och ekonomiska perspektiv.

Vi sökte oss till personer som redan har yttrat sig offentligt och haft en tydlig ståndpunkt i debatten om den planerade gruvbrytningen i Vittangi samt andra aktörer med insikt i gruvbrytningens effekter. Detta gjorde vi för att säkerställa att det finns tydligt varierande intressen av olika rättvisekonflikter, vilket i sin tur är avgörande för att spegla miljö rättvisa utifrån olika perspektiv. Personer som redan uttalat sig offentligt om gruvbrytning kan visa på att de redan har kunskap eller erfarenhet inom området, vilket kan indikera att de vill delge kunskapen som de besitter. Det blir även enklare för oss som undersöker ståndpunkterna att få tillgång till en tydligt pågående debatt. Personerna som uttalat sig offentligt kan även spegla en tydlig representativ bild för vissa åsikter eller målgrupper i samhället.

Samerna utgör en lokal urbefolkning som uppmärksammat stort förtryck av statlig exploatering av naturresurser. Genom att undersöka samers perspektiv på gruvbrytning är det möjligt att få en fördjupad förståelse av kulturella och ekologiska rättigheter samt målkonflikter. *Gruvbrytningsbolaget* Talga utgör en huvudaktör i gruvbrytningsprocessen i det avgränsade området Vittangi. Detta innefattar Talgas intressen och behov samt hur de tar hänsyn till lokala och ekologiska intressen. *Invånare* i Vittangi påverkas direkt av gruvverksamheten och utgör därav ett perspektiv och en helhetsbild av eventuella konsekvenser i ett lokalsamhälle. *Forskare* som är sakkunniga inom området kan ge en övergripande och djupare förståelse för komplexa frågor rörande exempelvis hur minoritetsgrupper och lokalbefolkning påverkas av klimatomställningen. *Kommunens* roll och perspektiv är viktig för att förstå dynamiken mellan gruvbrytningsprocessen och samhället. I många fall är kommunen involverad i

tillståndsprocesser och kan därför ge en klarare bild av hur gruvbrytning påverkar den lokala miljön och samhället i Vittangi.

Bryman (2011) menar att ett strategiskt urval gör att resultaten inte blir generaliserbara till en bredare grupp av människor. Även om studien endast undersöker de utvalda respondenternas perspektiv på gruvetableringar kan resultatet som framställs däremot representera en viss målgrupps perspektiv, vilket är viktigt för att belysa utmaningar med klimatomställningen. Exempelvis finns det en lång historia om samernas förtryck vid etableringar av gruvor, vilket kan göra att de delar synsätt på hur det kan påverka samerna. Tidigare forskning visar även att gruvverksamheter kan påverka närliggande miljö, vilket gör att fler personer inom målgrupperna kan ha liknande perspektiv om sakfrågor som våra utvalda respondenter har. Det är däremot värt att notera att respondenternas exakta och enskilda svar inte kan appliceras på varje enskild individ inom målgruppen. Även om studiens syfte är att undersöka ett fall kan de utvalda respondenterna ge exempel på hur olika perspektiv om miljörättvisa framställs utifrån olika målgrupper.

I *Tabell 2* presenteras våra utvalda intervjupersoner och övergripande information om dem. Samtliga intervjupersoner har erfarenheter av gruvbrytning i Sverige och är, har varit eller kommer att bli direkt eller indirekt påverkade av den kommande gruvbrytningen i Vittangi. Intervjupersonerna har olika inställningar och perspektiv på gruvbrytningen och dess effekter och konsekvenser på samhället och miljön.

Tabell 2 övergripande information om intervjupersoner.

	Kommunrepresentant (Kiruna kommun)	Vittangibo	Talgarepresentant (Arbetare på Talga)	Same (Talma sameby)	Forskare
Info	10 års arbetserfarenhet inom gruvor och prospektering i Sverige.	Bott i Vittangi sedan 1983.	Arbetat på Talga i 6 år. Projektarbete, prospektering, logistik och resurshantering.	Tillhör Talma Sameby.	Arbetat i 10 år med samiska frågor och grön omställning.

3.5. Etiskt hänsynstagande

Kvale och Brinkman (2014) skriver att intervjustudier bör ta hänsyn till etiska frågor och skapa medvetenhet genom att informera respondenterna om vad deras betydelse och roll i studien. Vi

har haft kontinuerlig kontakt med respondenterna gällande deras deltagande, både muntligt och via mail, för att säkerställa att innehållet i intervjumaterialet presenteras korrekt i studien. Alla respondenter anonymiserades eftersom några av dem inte var bekväma med att uttrycka sig offentligt och för att säkerställa att deras roll eller namn inte ska kunna kopplas till deras svar. Vi har även tagit ett etiskt hänsynstagande genom att skicka de använda citaten till respondenterna för godkännande från dem innan inlämning av uppsatsen. Detta för att vi ville säkerställa att respondenterna var okej med vad vi använde för citat och hur vi använde dem. Vi tydliggjorde även att det inspelade intervjumaterialet endast skulle lyssnas av oss för att säkerställa respondenternas anonymitet. En viktig aspekt att tänka på är att det kan finnas bakomliggande perspektiv och orsaker till respondenternas resonemang som inte framgår i deras svar i intervjuerna.

4. Teori

Studien grundas i det teoretiska ramverket *Miljörättvisa*. Under många år har olika typer av rättvisestudier utgått från och definierats av John Rawls teorier ”A Theory of Justice” (Schlosberg, 2007). John Rawls (1971) teorier centrerar kring idén att rättvisa innebär att etablera de mest lämpliga principerna för att fördela resurser inom ett samhälle. Vissa teoretiker menar att miljöfrågor om rättvisa under lång tid inte följt med i den teoretiska utvecklingen. Därmed föreslås *miljörättvisa* som teoretiskt ramverk vid analys av miljörelser och miljöproblem (Schlosberg, 2007).

4.1. Miljörättvisa

För att belysa orättvisor kopplade till miljöproblem föreslår Walker (2012) det teoretiska begreppet *miljörättvisa*. Miljörättvisa har flera olika definitioner och kan tillämpas i varierande sammanhang. En definition behandlar rättigheten om att alla människor ska ha samma tillgång till miljön och jordens resurser (Friends of the Earth Scotland, 1999; Walker, 2012). Två andra definitioner av miljörättvisa belyser “[...] hur vissa av oss konsumerar viktiga miljöresurser på andras bekostnad [...]” och “[...] hur makten att åstadkomma förändringar och påverka miljöbeslutsfattandet är ojämnt fördelad” (Walker, 2012, s.1, egen översättning).

Bullard (2001) definierar miljörättvisa som att alla individer, oavsett deras etnicitet, ursprung eller socioekonomiska ställning, ska få en rättvis behandling och ges möjlighet att involveras i beslutandeprocesser. Detta omfattar utveckling och upprätthållning av miljölagar, förordningar och policys. Definitionen innebär även att inga människor ska påverkas negativt av miljökonsekvenserna som påföljder av industriell, kommunal eller kommersiell verksamhet och innefattar federala, statliga och lokala genomföranden av regleringar. Miljörättvisa syftar dessutom till att upprätta skydd, lagar och regler som omfattar bland annat miljö, hälsa, bostäder, sysselsättning och medborgerliga rättigheter som kan påverka människors livsförutsättningar (Bullard, 2001). Vi kategoriserat dessa definitioner och använt dem i analysen för att belysa vilka kategorier respondenternas uttalanden passar in på (se *Figur 3*).

Definitioner miljö rättvisa	(1) Alla människor ska ha samma tillgång till miljö och jordens resurser	(2) Rättvis behandling och involvering av alla människor, oavsett etnicitet, ursprung eller socioekonomiska tillgångar	(3) Inga människor ska påverkas negativt av miljökonsekvenserna som påföljder av industriell verksamhet (gruvan)	(4) Konsumerar viktiga miljöresurser på andras bekostnad	(5) Hur makten att åstadkomma förändringar och påverka miljöbeslutsfattandet är ojämnt fördelad
------------------------------------	--	--	--	--	---

Figur 3: Sammanställning av våra använda miljö rättvisedefinitioner

Vi har valt dessa definitioner av miljö rättvisa för att vi ansåg att de var relevanta för studiens syfte och frågeställningar, då dessa definitioner adresserar flera aspekter av rättvisa och hållbarhet. Vi anser att definitionerna påvisar viktiga aspekter för att kunna främja hållbarhet och rättvisa i samhället. Vi anser även att de är övergripande och går att relatera till olika rättviseperspektiv och rättvisekonflikter som respondenterna belyser. I denna studie är det av relevans att skapa en förståelse för hur tillgången till miljön och dess resurser fördelas olika bland olika samhällsaktörer (1). Det är även viktigt att förstå konsekvenserna av en rättvis behandling och involvering av aktörer i miljörelaterade beslut (2) och förstå vilka effekter gruvbrytningen (industriell verksamhet) kan generera på människor som följd från verksamhetens miljökonsekvenser (3). Definitionerna hjälper oss att förstå hur rättviseperspektiv kan relateras till resursutvinning och konsumtion av kritiska råvaror som sker på andras bekostnad (4) samt hur makten är fördelad att kunna påverka miljörelaterade beslut gällande gruvetableringsprocessen (5). Dessa definitioner har använts som ett ramverk för att analysera och förstå olika perspektiv av miljö rättvisa samt hur olika rättvisekonflikter uppfattas.

4.1.1. Samband mellan miljö och sociala skillnader

Walker (2012) förklarar att begreppet miljö rättvisa påvisar starka samband mellan miljön och sociala skillnader i samhället, men att det samtidigt är komplext. Det finns distinkta skillnader mellan människor och sociala grupper som är starkt relaterat till olika miljömässiga livsförutsättningar och orättvisor. Orättvisa i denna kontext belyser en ojämnheter mellan olika saker och grupper i samhället, som exempelvis hälsa, konsumtion, föreningar och inkomst. För vissa grupper i samhället kan miljön exempelvis relateras till ett hälsosamt liv och välbefinnande, medan det kan innebära stora risker och hot för andra grupper till följd av resursbegränsning. Begreppet omfattar därav hur människor och världen bör behandlas i förhållande till miljön (Walker, 2012).

4.1.2. Miljörättvisa som teoretiskt analysverktyg

Att använda miljörättvisa som teoretisk utgångspunkt anses vara gynnsamt i undersökning av människors tankar och handlingar i relation till miljön. Det kan användas som ett tillvägagångssätt att studera människors resonemang, tänkande och agerande i förhållande till miljöproblem, där rättvisa har stor betydelse för människans perspektiv. Miljörättvisa har gett upphov till en politisk plattform, där tidigare ouppmärksammasade mönster av ojämlikhet nu istället belyser betydelsen av människors hälsa och livskvalitet (Walker, 2012).

Miljörättvisa kan användas som ett analytiskt verktyg för att förstå orättvisor kopplat till miljön (Bullard, 2001; Walker, 2012). Bullard (2001) menar att det teoretiska ramverket för miljörättvisa bygger på att utforma verktyg och strategier som motverkar orättvisa beslut och villkor. Det understryker etiska och politiska frågor som exempelvis ”varför, hur mycket, när” och ”vem får vad”. Walker (2012) påpekar dessutom att de varierande definitionerna av miljörättvisa ger möjligheten att identifiera och analysera mönster som understryker bakomliggande orsaker till miljömässig orättvisa. Genom att applicera ramverket på miljömässiga ojämlikheter i samhället är det möjligt att skapa en förståelse för olika mönster som uppstår som ett resultat av orättvisa sociala strukturer. Dessa kan exempelvis vara ekonomiska vinster som bekostas av människor eller systematiska samhällsstrukturer med negativ påverkan på omgivningen (Walker, 2012).

4.1.3. Kritiskt perspektiv

Enligt Walker (2012) är det fördelaktigt, ur ett kritiskt perspektiv på miljörättvisa, att använda två begrepp av betydelse: *inramning* och *anspråksframställning*. Inramning handlar om hur vi tolkar omvärlden för att lyfta fram specifika idéer om miljörättvisa. I denna studie har inramning använts för att analysera och tolka sociala rättviseperspektiv i förhållande till miljöfrågor, det vill säga rättvis resursfördelning och miljöbelastningar. Det har skapat en förståelse för identifierade miljöproblem, i detta fall gruvbrytning av kritiska råvaror, och resultatet av mänsklig påverkan på omgivningen. Det har möjliggjort en identifiering av både sociala, ekologiska och ekonomiska strukturer som personer i samhället anser skapa ojämlika tillgångar till miljön och dess resurser. Walker (2012) beskriver att anspråksframställning innebär att förklara påståenden som kartlägger förutsättningar av en viss situation, såsom ojämlikhet inom miljön eller (o)rättvisan av dessa påståenden. Det innebär att skapa påståenden för att förklara omvärlden i förhållande till miljön. Genom att ha analyserat de identifierade

påståenden har det möjliggjort skapandet av en förståelse för vissa rättvisebegrepp samt stödja våra tolkningar. Detta har vi gjort i vår studie genom att identifiera olika rättviseperspektiv och teman (i resultatet) som belyser tydliga skillnader i individers uppfattningar om miljöproblemet. Dessa analytiska ramverk kan ge perspektiv som gör det möjligt att identifiera och kategorisera situationer som belyser miljö rättvisa på ett mer nyanserat sätt (Walker, 2012).

4.2. NIMBY

Vi har även valt att använda oss av begreppet “not in my backyard” (NIMBY) för att förklara olika respondenters argument och perspektiv på rättvisa i förhållande till gruvbrytning. Hubbard (2009) definierar begreppet NIMBY som argument för individer som vill att utveckling ska ske, men samtidigt inte påverka sig själv och sitt levnadssätt. Hu och Han (2023) förklarar att NIMBY ofta används i sammanhang gällande social omvandling och bebyggelser av verksamheter. Dessa verksamheter tillhandahåller ofta allmänna förmåner och nyttigheter, såsom kärnkraftverk och avfallsreningsverk, och kan bemötas av lokalt motstånd på grund av de negativa externa effekterna som följer. Effekterna som följer kan vara föroreningar, förlust av fastighetsvärde och förstörelse av naturvärden samt kan skapa intressekonflikter. NIMBY-resonemang av lokala samhällsaktörer kan exempelvis omfatta projekt som har negativa effekter på närområdet men som enligt andra bedöms vara fördelaktigt för samhället i helhet (Hu & Han, 2023).

4.3. Ekologisk modernisering

På grund av att gruvetableringar har en påverkan på samhället kan ekologisk modernisering skapa en förståelse för att möjliggöra och undersöka en balans mellan dem. Syftet är att skapa en ram som kan främja både hållbara lösningar, samhällsstrukturer och ekonomiska intressen. Gruvetableringar kan betraktas som en del av den ekologiska moderniseringen om hållbara och miljövänliga metoder integreras.

Diskursen om ekologisk modernisering är enligt Hajer (1996) en strategi för att teknisk innovation och ekonomisk tillväxt ska integrera miljöskydd. Inom denna diskurs ska teknikutveckling lösa miljöproblemen utan att avsäga sig sin levnadsstandard. Omvandlingen av produktionsmetoder och ekonomiska system syftar till att främja hållbarhet och minimera dess miljöpåverkan samtidigt som ekonomi och teknologi kan nå framgång. Från synen att ekonomisk tillväxt och miljöskydd ses som motstridiga övergår synsättet till att de kompletterar och stärker varandra ömsesidigt. Ekologisk modernisering innebär att det ska vara möjligt att

lösa miljöproblem utan att göra omfattande förändringar av befintliga ekonomiska system och samhällsstrukturer.

En central idé som Hajer (1996) lyfter fram är att de hinder som finns för att effektiva miljöskydd ska samarbeta med kollektiva åtgärder. Detta betyder att det kräver både deltagande och samarbete från alla inblandande parter. Alla aktörer, såsom länder, företag och individer, inom ekologisk modernisering ska samarbeta och ta ansvar för miljön för att uppnå ekonomisk tillväxt i kombination med miljöskydd.

Vi har använt ekologisk modernisering i diskussionen för att jämföra och belysa respondenters motiveringar angående alternativa tekniska metoder till gruvbrytning.

5. Resultat

I studiens resultat täcks de mest centrala aspekterna från intervjuerna och respondenternas perspektiv analyseras i kontrast till varandra, varav olika skillnader, likheter och rättvisekonflikter framställs. Vi har tematiserat respondenternas rättviseperspektiv under teman *Global och lokal rättvisa*, *Påverkan på miljön*, *Resursanvändning*, *Process och kommunikation* och *Kultur och renskötsel*.

5.1. Global och lokal rättvisa

Alla respondenter är överens om att gruvbrytning behövs i klimatomställningen mot en hållbarare framtid. Däremot skiljs perspektiven åt beroende på hur utvinningen av kritiska råvaror bäst bör göras och var. Kommunrepresentanten anser att gruvbolaget har gjort en bra fyndighet i Vittangi som är aktuell för att möjliggöra en klimatomställning i Sverige. Talgarepresentanten menar att gruvbrytningen endast är en liten men viktig del i den globala omställningen för en hållbar framtid. Ur ett globalt perspektiv menar respondenten att resurskedjan är "smutsig", både utifrån att det förorenar naturen och påverkar människors hälsa negativt, därav är det bättre att genomföra gruvbrytningen i ett land som Sverige med bättre miljölagstiftning. Men det finns också mer lokala argument för en gruvetablering, enligt Talgarepresentanten som menar att samhället på flera sätt gynnas av gruvetableringen. Respondenten menar att Talga kommer att anställa lokala entreprenörer vilket är positivt för den lokala arbetsmarknaden eftersom det genererar pengar till både kommunen och staten. Det är även positivt ur ett nationellt perspektiv då detta kan göra Sverige till en förebild inom en rättvis klimatomställningsprocess och samtidigt gynna ekonomin inom landet.

"[...] jag tror att det är verkligen en möjlighet att visa hur saker och ting kan göras på rätt sätt." (Talgarepresentant)

Respondenten menar att det lokala samhället kan gynnas på fler sätt än bara genom nya arbetstillfällen inom gruvverksamheten. Genom att gruvverksamheten genererar fler jobb kommer även Vittangi att utvecklas som samhälle och bidra till en klimatomställning, respondenten förklarar:

"Det är inte bara jobben från gruvorna som kommer att öppnas. Det är alla andra branscher som följer efter, och är kopplade till det, all forskning som är förknippad med det. Det är en bra sak för samhället." (Talgarepresentant)

Kommunrepresentanten för liknande resonemang som Talgarepresentanten och menar att lokala entreprenörer som arbetar i Vittangi kan stärka byns ekonomi eftersom kommunen får mer skatteintäkter. Kommunrepresentanten anser också att gruvbrytning skulle möjliggöra en klimatomställning i Sverige i relation till elförsörjning. Däremot menar respondenten att gruvetableringen medför risker för skatteintäkterna i Sverige när det gäller arbetsmarknaden. En av riskerna med gruvetableringen i Vittangi är att det blir en "fly in fly out"-effekt. Respondenten förklarar att:

"Om det blir fly in fly out, alltså att det kommer folk från andra delar av Sverige eller från utlandet och jobbar och använder sig av den service som finns på orten, men inte bidrar med några skatteintäkter. Då är det ju snarare en förlust."
(Kommunrepresentant)

Ännu en risk som sammen belyser är att samma finansiering inte längre kommer kunna gå till att säkerställa en bra kvalitet på skola, vård och omsorg. Till följd av tidigare respondenters perspektiv som belyser eventuella negativa ekonomiska effekter av gruvetableringen, belyser detta även en negativ social effekt. Sammen menar att personer hellre väljer att arbeta åt gruvbolagen där de tjänar mycket pengar än att arbeta inom skola, vård och omsorg där arbetsförhållandena dessutom är mer slitsamma. Detta medför därav flera sociala negativa konsekvenser på lokalsamhället, bland både barn och vuxna.

Talgarepresentanten förklarar att bolaget är väldigt måna av att kompensera och utveckla Vittangis samhälle utifrån de negativa effekterna som gruvan kan medföra på omgivningen. Respondenten menar att företaget är villiga att ge kompensation i form av restauranger och hotell för att stödja lokalsamhället:

"[...] om det finns sätt vi kan stödja den typen av saker genom att öppna i Vittangi, skulle vi vilja göra det." (Talgarepresentant)

Vittangibon menar å andra sidan att de inte får någonting för gruvverksamhetens etablering. Respondenten uttrycker känslan att bolaget tar sig in och gräver hål i marken, inte betalar skatt och sedan åker därifrån. Respondenten menar att det inte blir någon rättvisa alls, varken för folket eller för ekonomin i Sverige. Sammen säger att de inte hört någonting alls om kompensation och undrar om det ens finns något förslag för det.

Ett annat riskperspektiv som kommunrepresentanten belyser är att det inte finns tillräckligt med bostäder i Kiruna kommun om det blir fly in fly out, vilket även Vittangibon

problematiserar. Respondenterna menar att det redan är en tydlig bostadsbrist i Kiruna kommun idag och att en gruva i Vittangi inte kommer göra saken bättre. Kommunrepresentanten förklarar utifrån tidigare erfarenheter av LKAB att företag köper upp villor som egentligen är ämnade för familjer. Respondenten menar att gruvarbetare som bosätter sig i dessa villor under en kort period, skapar en obalans i samhället eftersom underhållsarbetet inte görs i samma utsträckning som lokalbefolkningen gör med sina villaområden; det skottas inte snö, det klipps inte gräsmattor.

Till följd av fly in fly out uttrycker Vittangibon en oro för kulturförlust, vilket samnen även menar. Samnen menar att det finns en risk att fly in fly out kan medföra kulturkrockar om människorna inte har några djupa anknytningar till platsen. Respondenten uttrycker även oro att samma förlust av kulturell identitet som skett i Kiruna även kommer att ske i Vittangi.

Samtidigt som respondenterna tydliggjort att det finns lokala målkonflikter och risker så finns det även ett globalt rättviseperspektiv. Bland annat menar Talgarepresentanten att den kritiska råvaruindustrin och dess leverenskedja globalt sett är smutsig. Respondenten förklarar att en stor del av råvaruutvinningen idag sker i länder med dåliga miljölagstiftningar. Denna typ av råvaruutvinning har ofta mer omfattande föroreningar till både vatten och luft, samt medför dåliga sociala standarder för lokalsamhället. En tolkning av detta är att respondenten ser det som mer rättvist att genomföra gruvbrytningen i Sverige där det sker under bättre förhållanden, än att göra det i länder med sämre tillsyn på projekten. Detta håller även kommunrepresentanten med om, som argumenterar att miljökraven i Sverige är betydligt bättre än i Kina och Afrika. Respondenten ifrågasätter däremot Sveriges roll i klimatomställningen och säger att:

“[...] globalt sett så är det ju bättre för miljön att vi bryter i Sverige, men vi kan ju inte förse hela världen.” (Kommunrepresentant)

Talgarepresentanten talar även om att gruvbrytning i länder med dålig tillsyn så har de kritiska råvarorna med stor sannolikhet blivit utvunnet av ett barn. Respondenten problematiserar:

“Tyvärr, alla de saker som vi har, datorerna vi pratar på nu. Det är verkligen sorgligt, men verkligheten är att metallerna i dem förmodligen har utvunnits av ett barn.”
(Talgarepresentant)

Argumenten att det skulle vara mer rättvist att bryta i Sverige kontra andra länder är något som samnen är starkt kritisk till. Respondenten tycker de argument som ofta förs endast handlar om

att generera pengar och att Sveriges tillvägagångssätt att bli fossilfria genom gruvbrytning inte är rätt väg att gå. Ur en global synvinkel resonerar sammen att förstahandsvalet för gruvbrytning av kritiska råvaror inte ska ske i Sverige, utan ska göras i andra länder såsom Kina. Detta utgår från kontexten att en gruva i Vittangi inte är en prioriterad nödvändighet idag, då sammen menar att Sverige redan bidrar med kritiska råvaror och andra mineraler till den globala marknaden. Den enda möjligheten för respondenten att kunna acceptera en gruva i Vittangi är om det inte finns möjligheter att öppna en gruva i Kina. Sammen påpekar att urfolket (samerna) måste ha större prioritet än en grafitgruva i Nunansvaara. Detta kan tolkas, utifrån kontexten som kommunrepresentanten och Talagrepresentanten anser vara globalt rättvist, som att sammen menar att urfolkets (samernas) lokala rättigheter måste belysas mer än vad det gör idag. Sammen anser att det inte är rättvist att urfolket ska fortsätta leva under ständigt förtryck, som en effekt av dåliga och snabba politiska beslut. Däremot anser sammen att Sverige till viss del ska förse världen med mineral men att landet redan gör det med LKAB:s gruvverksamheter och att en ny etablering av gruva inte behövs, respondenten förklarar:

“Jag är starkt kritisk och stark motsägande till nya gruvetableringar. Vi drar vårt strå till stacken med LKAB punkt slut.” (Same)

Kommunrepresentanten och sammen resonerar kring Sveriges roll i klimatomställningen och menar att alla måste dra sitt strå till stacken, att Sverige inte kan förse hela världen med kritiska råvaror och att det istället krävs andra lösningar för att lyckas ställa om, som resursanvändning.

5.2. Påverkan på miljön

Alla respondenter utom kommunrepresentanten nämner att gruvbrytningen på ett eller annat sätt har en negativ påverkan på naturen, men i olika omfattningar. En av påverkningsfaktorerna som både Vittangibon och Talagrepresentanten är att verksamheten kräver att en del av naturen tas bort. Talagrepresentanten argumenterar för att det är en uppoffring som måste ske för att kunna säkerställa en säker och mer miljövänlig leveranskedja för kritiska råvaror, medan Vittangibon menar att det kommer ha en stor negativ påverkan på miljön i Vittangi. Vittangibon uttrycker att den negativa påverkan på naturen kommer medföra att marken skrapas ren från träd och grönska samt att närliggande våtmarker kommer samla på sig allt som verksamheten förorenar. Vittangibons perspektiv tyder på att konsekvenserna på naturen gör att samhällets standard försämras i form av bland annat förorenat dricksvatten och förlust av närliggande kulturmiljö.

Talgarepresentanten erkänner att gruvetableringen kommer innebära att en del av naturen i området försvinner. Respondenten menar däremot att det är en nödvändig uppoffring för att Sveriges industrier ska kunna minska sina koldioxidutsläpp genom att använda hållbara energikällor som kräver kritiska råvaror vid tillverkning. Samtidigt anser Vittangibon att en gruvetablering i Vittangi inte är rättvis eftersom det hotar lokalbornas framtida levnadsstandard.

Vittangibon uttrycker exempelvis en stark oro kring vattenresursen och att älvarna som omger Vittangi kan komma att påverkas negativt. Respondenten menar att invånarna i Vittangi nu kan gå och dricka vatten direkt från älven och att gruvan äventyrar möjligheten till rent dricksvatten i byn. Genom tidigare erfarenheter av gruvetableringar i närområdet säger respondenten att gruvverksamheten har en betydande påverkan på naturen och specifikt vattnet, även om gruvbolagen själva säger att de inte har en negativ påverkan. Respondenten uttrycker även att personen inte har tillit till Talga när de informerat om att de inte kommer att påverka vattentillgångarna negativt, men Vittangibon menar att Talga inte kan veta det än eftersom gruvan inte är etablerad ännu.

“[...] det vatten vi dricker, tar vi från Torneälven. Och eftersom gruvan ligger mitt mellan älvarna och uppe på ett berg så rinner ju allt vatten ner i älven. [...] Än så länge kan vi gå ta en skopa vatten och hälla i oss det direkt från älven.” (Vittangibo)

Forskaren menar också att det finns flera fall där gruvindustrier som gått i konkurs har lämnat kvar avfall som skapat omfattande föroreningar på vatten. Å andra sidan menar Talgarepresentanten att bolagets verksamhet i Vittangi inte kommer att förorena vattnet. Respondenten förklarar att många individer har en skev bild av gruvindustrin och bristande kunskap av dess påverkan på omgivningen. Vidare menar respondenten däremot att denna brist på tillit beror på *“[...] dålig kommunikation från gruvindustrins sida”* (Talgarepresentant).

Ännu en aspekt som både Vittangibon och samén uttrycker är en oro över damm som gruvan kan generera, vilket riskerar att drabba växtligheten runtomkring. Båda respondenterna beskriver genom tidigare erfarenheter av gruvverksamheter, att damm ofta lägger sig på marken och möbler. Samén är extra orolig över den planerade gruvverksamhetens påverkan på rennärningen.

“Det är klockrent, det kommer att damma och det kommer också påverka. Då försvinner ännu mer bete [...] så jag är jätterädd [...]. Det är förlorade betesmarker och det förlorade antal ren [...]” (Same)

Kommunrepresentanten menar samtidigt att det finns eventuella metoder som gör det möjligt att minimera de negativa effekterna av gruvverksamheter på naturen. Respondenten beskriver att deponierna, bestående av avfall från gruvverksamheten, går att forma till fjäll för att efterlikna den naturliga miljön. På lång sikt, om cirka 50–100 år, menar kommunrepresentanten att renskötseln kanske skulle kunna bedrivas på dessa deponier. Samtidigt anser samnen att: *“det går ju som inte att ersätta ett naturligt bete om du öppnar en ny gruva”* (Same). Talgarepresentanten menar däremot att gruvbolaget utformat ett projekt som har en väldigt liten påverkan på miljön. Samtidigt berättar Vittangibon att respondenten själv, tillsammans med andra invånare och Naturskyddsföreningen, gjort inventeringar i området eftersom de ansåg att de som företaget gjort var felaktiga.

5.3. Resursanvändning

Samnen och Vittangibon menar att det är själva resursanvändning som är den mest centrala delen för Sveriges klimatomställning. Vittangibon säger att det är bättre att satsa resurser på omställning av exempelvis kollektivtrafiken i större städer, vilket kan tolkas som att gruvetableringen i Vittangi inte kommer ha en avgörande roll för den globala eller nationella klimatomställningen. Istället för att söka alternativa tekniska lösningar (exempelvis elbilar) så menar Vittangibon att ändra sitt levnadssätt är vägen att gå för en klimatomställning, då människans resursanvändning är grunden till klimatförändringarna. Respondenten menar även att kritiska råvaror är resurser som bör användas varsamt eftersom det är viktigt för framtida generationer. Respondenten förklarar att:

“[...] vi måste ställa om hela vårt sätt att leva. Och det är ju de som har mest resurser som slösar mest också, så det är ju vi i västvärlden som är jätligt bra på bränna det mesta [...] mineralet kommer att behövas i alla fall och kommer behövas bättre i framtiden”. (Vittangibo)

Detta är även något som samnen delar perspektiv på eftersom respondenten beskriver att alla i samhället måste ställa om och minska resursanvändningen. Respondenten menar att det inte är nödvändigt att satsa på en gruva i Vittangi för en klimatomställning, vilket visas i följande citat:

“Kanske vi ska börja konsumera mindre då, så vi inte behöver öppna fler gruvor.”
(Same)

Resterande respondenter anser att alla individer i samhället måste börja ta eget ansvar och minska den personliga resursanvändningen och att gruvbrytning av kritiska råvaror endast är en del i omställningen. Vittangibon och samén anser att gruvbrytningen är nödvändig men inte borde vara huvudfokus i klimatomställningen, medan kommunrepresentanten och Talgarepresentanten menar att gruvbrytning i Sverige krävs.

Forskaren finner förståelse för dessa typer av argument, men ställer perspektiven mot varandra. Respondenten belyser att gruvor behövs, men att det också får negativa konsekvenser för samer. Processerna inför gruvetableringar är ofta snabba och görs slarvigt, trots den svenska lagstiftningen. Forskaren menar att dessa processer bör involvera samerna redan från start för att minimera förtrycket av dem. Samén förklarar att om de inte blir involverade kan de drabbas av konsekvenser som förhindrar deras rätt till renskötsel, fiske, natur och att kunna bedriva sitt företag som de gjort i generationer. Detta kan tyda på ett egenintresse för samisk kultur och kan tolkas som att respondenten värdesätter den lokala rättvisan framför en global rättvisa.

Även Talgarepresentanten belyser att deras gruvverksamhet kommer ha en påverkan på berörda samebyar, lokalinvånare och naturen. Däremot säger respondenten att samerna upplevs vara emot allt som berör deras mark eftersom renskötseln då påverkas av störningar. Talgarepresentanten menar att visionen om en hållbar klimatomställning måste ske genom gruvbrytningsprocesser såsom i Vittangi. Däremot kan en tolkning av respondentens argument vara att Talga, som ett företag, har ett ekonomiskt egenintresse även om de anser att de gör det för en global utveckling. Detta påpekas även av respondenterna som tror att det är en av huvudanledningarna till varför gruvbolaget försöker skynda på processen. Forskaren problematiserar att verksamhetsprocesser oftast görs slarvigt i Sverige eftersom de drivs av egenintressen som bortser från samiska rättigheter:

“[...] det finns stora ekonomiska intressen bakom, som inte handlar om att gynna lokalsamhällen eller samebyar eller samiska organisationer.” (Forskaren)

Vittangibon uttrycker en känsla att Talga *“[...] kommer bara hit och, och roffar åt dig, sedan drar de”*, vilket också kan tyda på förståelsen att gruvföretaget har ekonomiska egenintressen som prioriteras framför andra samhällsintressen.

5.4. Process och kommunikation

Samtliga respondenter beskriver att Talgas gruvprojekt har tagit lång tid. Talgarepresentanten menar att det delvis beror på att Sverige har bra och tydliga lagar i jämförelse med andra länder, men även för att Talga bemött motstånd från civilsamhället som gjort att processen dragit ut på tid. Detta belyser även forskaren som menar att det är svårt att hitta samförstånd mellan verksamheter och minoritetsbefolkning i projekt i Sverige. Respondenten menar att det är en dysfunktionell kommunikation mellan dem, vilket gör att minoritetsbefolkning och lokalsamhälle blir tvungna att nyttja domstolen och överklaga gruvbrytningsprocesser. Forskaren förklarar även att Vittangi är ett exempel på ett typiskt fall där både samebyar och lokalsamhällen varit tvungna att engagera sig för att få sina röster och önskemål hörda i processen.

Talgarepresentanten menar att de har försökt kommunicera med lokalsamhället ända sedan bolaget först kom till Sverige och började att utforska. Respondenten berättar att företaget varit i Vittangi i 3–4 timmar i omgångar och tagit åt sig av åsikter, feedback och haft frågestunder samt försökt vara så transparenta som möjligt. Talgarepresentanten berättar att de haft kontakt med samerna ända sedan de kom till Sverige och anser att det är:

"[...] en väldigt viktig sak att göra, att hålla en öppen dialog och människors oro är mycket förståelig när det gäller föroreningar av älven, förorening av luften och sådana saker, vilket är mycket normalt." (Talgarepresentant)

Även om Talgarepresentanten uttrycker att de gjort sitt yttersta för att medla om projektet så känner Vittangibon och samerna att samråden som ägt rum med Talga inte har fungerat alls. Vittangibon förklarar att gruvbolagets försök till att informera invånare inte fungerat då informationen är ensidig. Respondenten berättar vidare att den information som ges är på engelska med fackliga termer, som respondenten upplever som svårt att förstå. Samen säger att erfarenheten av att ha varit delaktig på samråden inte ger någonting eftersom känslan är att samerna inte har möjlighet att kunna påverka processen. Samen berättar att:

"[...] vi får ju inte vara med och bestämma utan det är mer så att vi ska informeras och sen vad vi säger det spelar liksom ingen roll, så det är nästan så min känsla är att man har börjat ge upp. Man vill inte komma på de här samråden för det ger ingenting till samebyarna. Vi har liksom ingen möjlighet att kunna påverka [...]" (Same)

Detta kan tyda på att samhällsintressen presenteras i kommunikationen mellan aktörerna men att gruvföretaget inte tar åt sig vad som sägs. En tolkning utifrån samens perspektiv är att Talga ser bortom samernas rättigheter eftersom företagets egenintresse är större än lokalsamhällets. En möjlig förklaring till bristerna i kommunikationen kan vara olika förståelser för samrådsprocesserna, som exempelvis att aktörerna inte delar mening om vad samråden ska leda till. Det kan även vara olika förståelser för samhällets och samernas kultur. Forskaren säger att dessa typer av målkonflikter är en stor utmaning i Sverige eftersom industrin och samiska visioner står långt ifrån varandra. Oftast grundar det sig i skilda uppfattningar om grundproblemet. Samtidigt säger kommunrepresentanten, baserat på tidigare erfarenheter av gruvverksamheten LKAB:s processer, att samerna generellt får vara med på mycket samråd och möten eftersom all mark i Kiruna kommun berör samerna. På grund av att samernas marker berörs och att de deltar i samråden, säger kommunrepresentanten att samerna ofta får betalt för administrativ tid av LKAB och respondenten liknar detta med eventuellt kommande processer i Vittangi.

5.5. Kultur och renskötsel

En av de största målkonflikterna som respondenterna har belyst är påverkan på den samiska kulturen och renskötseln. Samen uttrycker en oro över att gruvetableringen i Vittangi kommer att förstöra renbetesmarkerna i området, och belyser konsekvenser som respondentens dotter (som är same och renskötare) står inför:

“[...] vi säger att 10% av betesmarkerna försvinner i och med en gruvetablering [...] så kanske det är hennes 10% av hennes rengjord som inte får bete. Det kommer inte räcka till om det blir minskad betesgång så är det färre renar som kan överleva så det påverkar ju oss direkt att vi kommer att minska i ren-antal.” (Same)

Även om det påvisar en oro över renarna, är en möjlig tolkning att orosaspekten grundas i ett samiskt kulturellt egenintresse snarare än rättigheterna för naturen eller renarna i sig. Denna tolkning skulle även kunna visas då samens pratar om att renskötseln är samernas bärkraftiga företag. Det är inte renarna eller naturen i sig som spelar störst roll i respondentens resonemang, utan mer hur det påverkar samernas kulturella företagande. Alltså har både Talgarepresentanten och samens ett intresse för sina företag, men däremot med skillnaden att Talga tolkas ha mer ekonomiska intressen och samernas intressen för kultur och bevarande. Samens resonerar hur markanvändningen kan komma att påverka samernas kultur som följd av påverkan på deras

företagande. Försörjningen i det ekonomiska bärkraftiga företaget i sig är en del av samernas kultur som grupp. Renarna och naturen som påverkas av markanvändningen är en del av samernas företagande men respondentens resonemang tolkas inte innebära att naturen och renarna har ett egenvärde var för sig utan snarare hur det kan påverka samernas kultur som följd. Däremot menar samerna att renarna och naturen i sig är en stor del av kulturen och har därmed en stor betydelse för den samiska kulturen, vilket påverkar hur de lever som en grupp samer i samspel med natur och renar.

Som samerna och forskaren lyfter finns det en oro för att framtida generationer inom den samiska kulturen inte kommer kunna bedriva sin renskötsel som de gjort i tusentals år. Forskaren tolkas lyfta ett mer kollektivt perspektiv då respondenten talar om hela den samiska kulturen och inte bara om renskötseln som ett bärkraftigt ekonomiskt företag.

“En stor konsekvens som ofta lyftes att unga samer tvekar om [...] att gå in i renskötseln för man vet inte om det funkar. Då får du ju riktigt stora problem för då blir det ju kontinuiteten, det äventyras ju, traditionellt levnadssätt, som liksom undergrävs.” (Forskaren)

Samens uttalanden kan tolkas att vara argumenterande utifrån ett individualistiskt perspektiv, eftersom respondenten främst nämner saker som exempelvis samens familj, renar och tillgången till fiskevatten. Å andra sidan får effekterna på familj, renar och fiskevatten konsekvenser som är betydande för hela den samiska kulturen och samerna som en minoritetsgrupp då kulturen är en viktig del i deras livsstil. Argumenten för framtida generationers möjligheter till kulturen kan tolkas som att samerna antyder att det är orättvist för den nya samiska generationen att inte kunna leva ut kulturen på samma sätt som äldre generationer gjort. Samtidigt ifrågasätter kommunrepresentanten skillnaden mellan de svenska rättigheterna och de samiska rättigheterna. Respondenten menar att samerna egentligen har dubbla rättigheter eftersom de är både svenskar och samer och resonerar kring rimligheten att samerna, som en liten del av befolkningen, ska ha större inflytande än resterande svenska medborgare:

“Är det rimligt att så få människor skulle få liksom stoppa en grön omställning som de själva är också drabbade av?” (Kommunrepresentant)

Respondenten framhåller även att klimatomställningen kanske är mer skadlig för samerna än vad intrången på deras marker är. Kommunrepresentanten tolkas mena att den globala

uppvärmningen drabbar alla människor, inte minst rennäringen, och en grön omställning är därför också viktig för alla. Samtidigt menar respondenten att den gröna omställningen kräver markianspråktagande och att rennäringens representanter uppfattar det som oerhört negativt. Kommunrepresentanten ifrågasätter därav om rennäringens intressen ska få bromsa eller rentav hindra den gröna omställningen i norra Sverige, även om frågan kan tolkas som kontroversiell och att få personer har modet att diskutera detta.

Forskaren problematiserar att de samiska rättigheterna inte innefattar något faktiskt skydd i den svenska lagstiftningen och poängterar att lagstiftning, såsom minerallagen, måste revideras för att skyddet ska integreras. Detta argument stärker även samens uttalande om sina erfarenheter:

“Jag tror att urfolken måste få högre status. Vi måste få kunna säga nej. Det genom svensk lagstiftning måste vi kunna säga nej.” (Same)

Talgarepresentanten menar att de kommer ge en ekonomisk kompensation till markägaren eftersom de köper upp marken där gruvan ska placeras. Samtidigt förklarar respondenten att det sällan är samer som äger markerna men att de har rätt till att bruka marken enligt lag. För att minska påverkan på rennäringen har Talga däremot kommit överens om kompensationen att genomföra halvårsbrytning och endast ha aktiv gruvbrytning på sommarhalvåret:

“Jag tror att det är en stor minskning av effekterna genom att bara borra och spränga och bryta under sex månader om året. Jag tror att vi minskar effekterna av projektet avsevärt, men jag tror att andra kan ha en annan åsikt om det.” (Talgarepresentant)

Samen anser inte att halvårsbrytningen kommer generera några minskade effekter på vare sig naturen eller rennäringen. Respondenten menar att det inte spelar någon roll eftersom en del av betesmarkerna försvinner och att resterande störningar, såsom biltrafik, endast utgör en liten del av gruvetableringens effekter. Av tidigare erfarenheter talar samens om att de erbjudits kompensation för betesersättning i form av lavar, men att det inte går att ersätta de förlorade betesmarkerna. Respondenten menar även att det är dammet från den aktiva gruvverksamheten som kommer ha störst påverkan på det renbetet. Däremot tror kommunrepresentanten att halvårsbrytningen kan vara en bra lösning för att båda sidor ska få upprätthålla en rättvis fördelning av intresseresurser. Detta kan tolkas som att respondenten resonerar att det blir rättvist för både samer och företaget, då samerna därmed får tillgång till renbete för deras renar samtidigt som Talga får genomföra gruvbrytningen.

6. Diskussion – Rättvisekonflikter

Det empiriska resultatet från vår studie visar att respondenternas uppfattningar om rättviseperspektivet kopplat till gruvbrytning är olika. Perspektiven tyder på att en omställning måste ske men respondenternas svar visar på en komplex debatt över bland annat ekonomiska, sociala och miljömässiga faktorer som vägs mot varandra. Svaren påvisar tydliga rättvisekonflikter mellan aktörerna.

6.1. Ett högre syfte

“Ett högre syfte” sammanfattar olika resonemang kring klimatomställning och global rättvisa. Diskussioner förs kring gruvbrytningens fördelar i Sverige i jämförelse med andra länder och belyser betydelsen för resurssäkerhet och globala konflikter.

Talgarerepresentanten resonerar att gruvetableringen i Vittangi är en viktig men liten del i klimatomställningen, vilket kan tolkas som att det är en global rättvisa. Detta kan kopplas samman med definitionen av miljö rättvisa om att *alla människor ska samma tillgång till miljön och jordens resurser*. Kritiska råvaror är en del i både Sveriges och världens klimatomställning och därav behövs en utvinning av materialet som alla kan ta del av. Däremot går det att diskutera konsekvenserna för den lokala rättvisan utifrån samens perspektiv. Respondenten anser att det inte är rättvist för samerna och renskötseln som drabbas negativt av en potentiell gruvetablering, vilket liknar Österlin och Raitios (2020) resonemang att renskötseln får negativa konsekvenser av konkurrerande markanvändning. Följderna blir att om gruvan etableras kommer det medföra att en del av naturen går förlorad som samerna enligt lag har rätt till att använda för renskötsel. Detta resonemang kan tyda på motsatsen till att *alla människor har samma tillgång till miljön* då gruvetableringen *konsumerar resurserna på samernas bekostnad*.

Talgarerepresentanten argumenterar för att det är mer fördelaktigt globalt att bryta grafit i Sverige än i länder som Kina, där det ofta förekommer under orättvisa arbetsförhållanden. Respondenten belyser även att de svenska lagarna skapar bättre förutsättningar att gruvverksamheten inte ska ha samma påverkan på miljön. Rabe et al. (2017) och Hofmann et al. (2018) menar att det även utgör politiska, ekonomiska, sociala och miljömässiga risker att ha ett importberoende från Kina. Därmed kan Talgarerepresentantens resonemang tolkas som att det är mer rättvist att ha gruvverksamheten i Sverige för att stärka resurssäkerheten av kritiska

råvaror som EU behöver, samt för att undvika globala konflikter. Det kan även tolkas som en nödvändig uppoffring som Sverige och dess aktörer måste göra för att främja en global rättvisa och därmed förbise lokala intressen. Utifrån ett globalt perspektiv kan argumenten tolkas utifrån rättvisedefinitionerna att *alla människor ska ha samma tillgång till miljön och jordens resurser och inga människor ska påverkas negativt av miljökonsekvenser som påföljder av en industriell verksamhet*.

6.2. Not in my backyard

NIMBY diskuteras utifrån samens och Vittangibons perspektiv på en eventuell gruvetablering och dess roll för klimatomställningen. Dessa respondenter resonerade tydligast kring NIMBY eftersom gruvetableringen kommer påverka naturen i deras omgivning. Båda tolkas ha en känsla av orättvisa eftersom de argumenterar utifrån ett individualistiskt perspektiv och om gruvbolagets utländska ursprung.

Vittangibon och samens visar perspektiv på att en gruvetablering kan vara viktig för en global klimatomställning. Däremot kan det tolkas som att varken Vittangibon eller samens anser att det är rättvist för lokalsamhället att ett utländskt gruvbolag etableras i Vittangi. Respondenterna framställer perspektiv som tyder på orättvisa då dem *påverkas negativt av miljökonsekvenserna som påföljder av gruvetableringen*. I sammanhanget antyder samens resonemang att respondenten motsätter sig förändringar som kan påverka sin renskötsel, vilket går att tolka utifrån argument av en individualistisk karaktär. Samens talar inte om rättvisa utifrån renarnas eller naturens välbefinnande och diskuterar inte andra ursprungsbefolkningars rättvisa, vilket förstärker det individualistiska perspektivet på rättvisa. Å andra sidan kan det finnas en förståelse till varför samens argumenterar utifrån ett individualistiskt perspektiv, eftersom det är grupper av hela kulturer som påverkas av markanvändningen som har liknande erfarenheter som respondenten själv. Effekter på hela den samiska kulturen kan ske vid förlusten av betesmarker då Österlin och Raitio (2020) lyfter betydelsen av ostörda och stora beteslandskap för att samer ska kunna fortsätta med renskötseln. Detta tyder på att fler än bara respondenten kan påverkas och att det blir hela den samiska renskötseln som drabbas negativt. Det skulle även gå att resonera kring att ostörda och stora beteslandskap även kan påverka lokalinvånare då det tidigare inte funnits en gruva i området. Lokalborna som rör sig i områden förlorar natur på grund av att en gruvetablering görs, vilket även Vittangibon nämner, och därmed kan de

individualistiska resonemangen innebära en större betydelse som kan komma att påverka fler människor än endast samerna själva.

Däremot är det intressant att samens resonemang inte tyder på att renarna och naturen har ett värde i sig, utan att de får ett värde på grund av att samerna skapar ett värde för dem. Renarna och naturen kan tolkas fungera som ett verktyg och en resurs för deras ekonomi. Resonemangen som samerna för leder dock till kollektivistiska effekter eftersom respondentens personliga minoritetsstatus är förankrade i argument som berör en hel minoritetsgrupp. Detta fall i Vittangi exemplifierar ett mönster, som forskning stöder, att samhällsaktiviteter och konkurrerad markanvändning har negativa konsekvenser för samernas välbefinnande och kultur (Österlin & Raitio, 2020). Med tanke på den långa perioden av förtryck mot samerna (Mulk, 2009) så kan det skapa en förståelse om samens argument. Argumenten kan tolkas individualistiska, men som samtidigt grundas i mycket komplexa konflikter mellan hela den samiska kulturen och den svenska staten.

6.3. Status och etiska dilemman

Diskussionen belyser maktfördelningen inom miljöbeslutsfattanden, lokala målkonflikter och kommunikationsutmaningar mellan aktörerna, bland annat kommunrepresentantens resonemang kring samernas roll i gruvetableringsprocessen. Avsnittet utforskar dynamiker och ger en översikt av de olika perspektiven och vilka konsekvenser det har för samernas traditionella försörjning och rättigheter.

I relation till klimatomställningen, både globalt och lokalt, diskuterar kommunrepresentanten samernas rätt till att bromsa processen. Respondentens resonemang tyder på att *makten att åstadkomma förändringar och påverka miljöbeslutsfattanden är ojämnt fördelad*. Det kan anses orättvist om samerna, som också påverkas av klimatförändringarna, har fullständig kontroll över beslutstaganden som har en global påverkan. Däremot menar Österlin och Raitio (2020) att markanvändningsprocesser som inte inkluderar samer kan leda till lokala och nationella målkonflikter vilket genererar kumulativa effekter. Detta resonerar även forskaren kring och säger att samerna, som en erkänd minoritet, inte ska påverkas av verksamheter eftersom det inskränker på deras minoritetsrättigheter. Det kan i sin tur tolkas som att resonemanget grundas i definitionen att det ska vara en *rättvis behandling av alla människor oavsett ursprung och etnicitet*.

Eftersom samernas främsta försörjningskälla är just rennärning, och förutsättningar för att den ska vara välfungerande är stora orörda beteslandskap (Österlin & Raitio, 2020), kan en gruvverksamhet i området för Talma sameby minska deras inkomstkälla. Samens perspektiv att Talgas gruvverksamhet kommer att minska renbetet kan därmed tyda på att de *påverkas negativt av de miljökonsekvenser som följer av verksamheten*. Det kan även tolkas vara en inskränkning mot samernas rätt till renskötsel vilket även bryter mot rennäringslagen. Samtidigt äger samerna inte marken enligt Talgarepresentanten, vilket leder till att samens och Talgarepresentantens intressen går mot varandra. Forskaren diskuterar att samerna har rättigheterna till markanvändningen men respondenten resonerar också kring att rättigheterna inte innebär något faktiskt skydd. Detta kan tyda på att Talgarepresentanten anser att företaget har rätten att *konsumera miljöresurser på andras bekostnad* trots att verksamheten inskränker på samernas rättigheter. Samen menar att de samiska rättigheterna och den samiska kulturen ger dem rättigheten att kunna säga nej till projekten och att det inte ska öppnas några fler gruvor. Det skapas därmed en målkonflikt för vilken part som får rättigheterna att bruka marken. Som forskaren nämner så innebär samiska rättigheter inget faktiskt skydd, men att samer har rätt att bruka marken. Detta stärks även av Lawrence och Larsen (2016) som skriver att den svenska regleringen av verksamheter ständigt konkurrerar med den samiska kulturen och dess markanvändning. Författarna menar, precis som forskaren, att regleringen är väldigt svag från den svenska statens håll, vilket skapar ytterligare målkonflikter mellan parterna.

Vittangibon och samer anser att Talga inte tar hänsyn till deras åsikter i gruvbrytningsprocessen. Respondenterna menar att en gruvetablering i Vittangi kommer leda till långsiktiga effekter, både för miljön, människorna och samhället i stort, men att Talga inte lyssnar på dem eller tar eventuella kumulativa effekter i beaktandet. Å andra sidan menar Talgarepresentanten att de faktiskt har försökt kommunicera med samhället och samer från början av projektet men att de inte lyssnar. Liknande konflikter belyser även Guzik et al. (2021), som menar att gruvbolag som inte integrerar sociala faktorer i planeringsprocessen kan leda till en förvärrade effekter för den lokala miljön och berörda invånare.

Kommunikationssvårigheterna mellan Talgarepresentanten, Vittangibon och samer kan grundas i miljörättsdefinitionen *makten att åstadkomma förändring och påverka miljöbeslutsfattandet*, men kan tolkas utifrån enskilda perspektiv. Detta kan visa på att det finns tydliga mål- och intressekonflikter samt kunskapsbrister mellan respondenterna eftersom de alla verkar ha svårt att förstå andra aktörers perspektiv. Respondenterna menar att de inte blir

rättvist behandlade av den andra parten i målkonflikten, men att de själva *behandlar den andra parten* rättvist. Detta skulle kunna tolkas att båda parter i målkonflikten anser att de själva ska *ha tillgång till miljön och jordens resurser*.

6.4. Bidragandets gräns

Diskussionerna kring bidragandets gräns belyser respondenternas syn på en rättvis fördelning av kritiska råvaror.

Respondenterna påvisar en komplex diskussion om rättvis fördelning av kritiska råvaror. Talgarerespondenten framför att *resurserna är ojämnt fördelade över världen*, vilket motiverar att länder som Sverige bör ta ansvar för att skapa en *rättvis fördelning av resurserna*. Samtidigt anser sammen att Sverige redan har en betydande roll i resursfördelningsfrågorna om kritiska råvaror och att landet inte ensamt kan balansera utbudet. Samens uttryck om att *“Vi drar vårt strå till stacken med LKAB punkt slut”* är förankrat med NIMBY, då utveckling ska ske, men samtidigt inte påverka respondenten själv (Hubbard, 2009). NIMBY visas även i resonemanget då LKAB anses ha fördelaktiga effekter på samhället i helhet, men en gruva i Vittangi medför negativa effekter på respondentens närområde och är därmed inte lämpligt (Hu & Han, 2023). Resonemangen kan tolkas som att respondenten hellre vill att en gruvetablering görs på en annan geografisk plats, trots att det kan ha samma negativa effekter där, om inte värre.

Detta rättviseperspektiv betonar ett behov av delat ansvar för att förhindra att konflikter uppstår inom länder och lokalsamhällen. Som respondenterna resonerar kan deras rättvisekonflikter tolkas som att en jämn resursfördelning är svåruppnådd.

6.5. Vem tjänar på vad?

Avsnittet diskuterar gruvbolagets intressen, utifrån forskarens, Talgarepresentantens och kommunrepresentantens perspektiv. Diskussionen lyfter aspekter av orättvisa gällande resurser som utnyttjas utan att bidra med tillräcklig samhällsnytta. Liknande resonemang kopplas samman med samens och Vittangibons perspektiv.

Forskarens argument om att gruvbolagets ekonomiska intressen styr etableringen stämmer in på Talgarepresentanten och kommunrepresentantens argument. Talgarepresentanten och kommunrepresentanten menar att gruvan gynnar ekonomin, men kommunrepresentanten tolkas inte stödja projektet i Vittangi just nu på grund av befintliga ekonomiska kostnader som Kiruna kommun redan berörs av. Resonemangen kan tyda på ett perspektiv för orättvisa då

viktiga miljöresurser konsumeras på andras bekostnad om inte kommunen, dess invånare och samhälle tjänar på det. Fly in fly out agerar bland annat som negativ konsekvens och genererar minskade inkomster till kommun och stat. Om gruvbrytningsprojektet genererade positiva effekter på samhället, exempelvis inkomst och arbetskraft, hade eventuellt kommunrepresentantens inställning till projektet varit annorlunda.

Liknande resonemang kan dras utifrån Vittangibons och samens reflektioner, då deras inställning också eventuellt skulle förändrats om bolaget vore svenskt, och därmed skett under bättre tillsyn och förståelse för svensk naturmiljö samt minoritetsbefolkning. Konsekvenserna av en gruvetablering som respondenterna nämner kan tolkas vara överens med den tidigare forskningen inom området som påvisar negativa effekter på urbefolkning och dess kultur. Bland annat skriver Mulk (2009) att det funnits ett förtryck mot samer genom historien i Sverige. Den svenska staten har påvisat diskriminerande attityder för, bland annat, den samiska kulturen enligt Mulk (2009), vilket kan framhäva samens rättviseperspektiv ytterligare. Samen, som levt i den samiska kulturen, kan ha erfarenheter av svenska statens diskriminerande (orättvisa) attityder gentemot respondentens kultur och därmed kan det skapas en bredare förståelse för den negativa inställningen till att ett utländskt bolag ska etablera en gruvverksamhet i närheten. Om den svenska staten inte kan behandla samisk kultur rättvist, kan det bli svårt för ursprungsbefolkningen att se hur ett utländskt bolag skulle kunna besitta denna förståelse.

Dessa tankar skulle även kunna appliceras på kommunrepresentanten och Vittangibon då en eventuell gruvetablering skulle innebära förlust av natur- och kulturmiljö. Österlin och Raitio (2020) skriver om problematiken med gruvbrytning utifrån ekologiska, sociala och kulturella konsekvenser, samt att inhemska samhällen kan påverkas starkt av industriella verksamheter. En utländsk industriell verksamhet kan därmed tolkas ha sämre insikt i, och förståelse för, dess påverkan på ekologiska, sociala och kulturella aspekter i samhället. Därmed kan Talgarepresentantens argument, om att den svenska ekonomin gynnas, tolkas förbise andra aspekter som människor som lever i det svenska samhället värdesätter och utsätts för på grund av följderna av en gruva i Vittangi.

6.6. Alternativ teknik som enda lösning

Alternativa tekniker som enda lösningar diskuteras utifrån respondenternas syn på andra metoder och ansvarsfördelning för att uppnå en mer rättvis klimatomställning. Individens ansvar för miljö och konsumtion samt nuvarande gruvbrytningsprocesser ifrågasätts.

Vittangibon och samens inställning till alternativa metoder till gruvbrytning och användning av felaktig teknik för en omställning kan väcka reflektioner kring vem som i slutändan bär ansvaret för att främja hållbarhet och en klimatomställning. Respondenternas argument visar att det finns en grundläggande tröghet och motstånd till förändring i människors vardag när det gäller exempelvis levnadsvanor och konsumtionsmönster. Istället för att endast satsa på gruvbrytningen belyser respondenterna lösningar som att åka buss eller konsumera mindre. Samtidigt är respondenterna måna om att alla individer måste börja ta ansvar för att minska sin egen miljöpåverkan, och tenderar att fortsätta leva som vanligt men endast göra små beteendeförändringar.

Medan Vittangibon och samens pekar på att det krävs en omformning av produktions- och konsumtionsmönster i samhället fokuserar ekologisk modernisering istället på att integrera miljöfrågorna i redan befintliga system (Hajer, 1996). Därav skiljer sig respondenternas argument från ekologisk modernisering. Respondenterna diskuterar alternativa tekniker och lyfter behovet av hur individer och samhället kan ställa om levnadssätt, medan ekonomisk modernisering syftar till att inte göra omfattande förändringar av befintliga strukturer i samhället. Däremot går respondenternas resonemang i linje med ekologisk modernisering då de menar att alla aktörer i samhället ska samarbeta för att kunna uppnå en hållbar och rättvis klimatomställning.

Det går även att ifrågasätta nuvarande gruvverksamhetsprocesser då utvecklingen går fort framåt. Istället för att försöka anpassa sig till vissa underliggande strukturer i samhället, såsom samernas kultur eller Vittangibornas kulturmiljö, upplevs det att snabba lösningar och ekonomi är prioriterade. De snabba lösningarna medför att processerna upplevs vara icke-genomtänkta av vissa respondenter samt att det inte bidrar positivt till samhället. Det kan därav relateras till definitionen av att *inga människor ska påverkas negativt av industriell verksamhet*.

Utifrån respondenternas resonemang och innebörden av ekologisk modernisering går det att diskutera hur dessa hänger ihop. Då ekologisk modernisering fokuserar på integreringen av miljöfrågor i redan befintliga system och strävar efter bevarandet av ekonomisk tillväxt, syftar

respondenternas resonemang på behovet av en omprövning och omformning av människans produktions- och konsumtionsmönster i klimatomställningen. Respondenterna ifrågasätter tanken på att fortsätta utvinna nya produkter istället för att förändra vanorna, även om samhällets resursanvändning är det som gett upphov till dagens klimatförändringar. En intresseväckande tanke med alternativa lösningar kontra ekologisk modernisering är att alla måste ställa om sin levnadsstandard för att uppnå en rättvis klimatomställning. Däremot är ingen villig att själv göra förändringar, utan det kommer alternativa lösningar på problemen.

6.7. Avslutande diskussion

Diskussionen visar att det finns tydliga skillnader mellan respondenternas perspektiv kring gruvbrytning av kritiska råvaror. Trots att alla erkänner behovet av gruvbrytning som ett led av klimatomställningen finns det tydliga rättvisekonflikter i hur processen ska gå till och vilka lösningar som är mest relevanta. Respondenterna lyfter potentiella utmaningar och möjligheter på både global och lokal nivå.

7. Sammanfattning och slutsats

Syftet med den här undersökningen var att belysa samhällsaktörers perspektiv kring gruvbrytningens rättvisekonflikter samt skapa en insikt och ge ett nyanserat kritiskt perspektiv hur det kan påverka aktörernas liv. Studien avser därför att undersöka vad dessa aktörer upplever att gruvbrytningen får för konsekvenser på miljön och samhället utifrån perspektiv om rättvisa. Med utgångspunkt i en teori om miljö rättvisa har vi genom en intervjustudie belyst några olika aktörers perspektiv på hur en gruvbrytning av kritiska råvaror upplevs påverka dem. Studiens resultat tyder på att aktörernas perspektiv kring gruvbrytning av kritiska råvaror skiljer sig beroende tillhörande samhällsgrupp. Respondenternas olika rättviseperspektiv grundar sig i lokala, nationella och globala intressen.

- Samhällsaktörernas motivering till om en gruvetablering i Vittangi är positiv eller negativ grundar sig i olika resurskonflikter, målkonflikter och rättvisekonflikter.
- Resurskonflikterna grundar sig främst i skilda perspektiv om vilken resurs som är viktigast, exempelvis renskötsel, rent vatten, ekonomi och resurssäkerhet.
- Respondenternas resonemang kring rättvisa, utmaningar och möjligheter med en gruvetablering påverkas av kunskapen om och förståelsen för andra grupper i samhället.
- Beroende på hur mycket de själva påverkas av en gruvetablering i Vittangi som ett led av klimatomställningen anser dem att det är mer eller mindre rättvist.
- Respondenternas egenintressen styr deras rättviseperspektiv och beror delvis på olika ekonomiska, sociala och miljömässiga faktorer.
- Ju starkare kulturell, social och miljömässig koppling respondenterna har till området där den planerade gruvetableringen ska vara, desto fler utmaningar belyses.
- Många rättviseperspektiv grundas i de kumulativa effekterna av markanvändningen som uppstår av en gruvetablering.
- Respondenter med ett mer globalt rättviseperspektiv är mer accepterande och ser fler möjligheter med en gruvetablering i Vittangi.

Det är tydligt att olika aktörer har väldigt skilda perspektiv och utgångspunkter i sin syn på gruvbrytning. Vår förståelse för de målkonflikter som kan uppstå i en situation kopplat till gruvbrytning av kritiska råvaror har genom denna studie fördjupats. Det är svåra frågor och avvägningar som måste göras, och det finns inte heller några alldeles enkla svar. Resultat och diskussion visar ytterligare intressanta perspektiv som studien inte avsett att undersöka, men

som är viktiga att belysa och kan vara förslag på vidare forskning inom området. Ytterligare förslag på vidare forskning är att fler samhällsaktörers perspektiv utforskas, både inom målgrupperna vi valt att undersöka och utanför dessa målgrupper såsom ålder, genus och andra minoritetsgrupper. En generell slutsats som kan dras utifrån detta är att det alltid kommer att krävas en genomtänkt, ömsesidig och rättvis dialog, mellan alla berörda parter, i samband med att kritiska råvaror blir en allt viktigare resurs i den pågående klimatomställningen.

Källförteckning

**Peer reviewed*

- * Brännlund, I., & Axelsson, P. (2011). Reindeer management during the colonization of Sami lands: A long-term perspective of vulnerability and adaptation strategies. *Global Environmental Change Part A: Human & Policy Dimensions*, 21(3), 1095–1105. DOI: [10.1016/j.gloenvcha.2011.03.005](https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.03.005)
- * Depraiter, L., & Goutte, S. (2023). The role and challenges of rare earths in the energy transition. *Resources Policy*, 86, Part B. DOI: 10.1016/j.resourpol.2023.104137
- * Fan, J., Omura, A., & Roca, E. (2023). Geopolitics and rare earth metals. *European Journal of Political Economy*, 78. DOI: 10.1016/j.ejpoleco.2022.102356
- * Guzik, K., Galos K., Kot-Niewiadomska, A., Eerola, T., Eilu, P., Carvalho, J., Fernandez-Naranjo, F. J., Arvidsson, R., Arvanitidis, N., & Raaness, A. (2021). Potential Benefits and Constraints of Development of Critical Raw Materials' Production in the EU: Analysis of Selected Case Studies. *Resources*, 10(7), 67. DOI: 10.3390/resources10070067
- * Hu, R., & Han, X. (2023). Study on the path toward solutions for NIMBYism in China: A case study based on the qualitative comparative analysis method. *Heliyon*, 9(10). DOI: 10.1016/j.heliyon.2023.e20269
- * Hofmann, M., Hofmann, H., Hagelüken, C., & Hool, A. (2018). Critical raw materials: A perspective from the materials science community. *Sustainable Materials and Technologies*, 17. DOI: 10.1016/j.susmat.2018.e00074
- * Jiskani, I. M., Cai, Q., Zhou, W., & Ali Shah, S. A. (2021). Green and climate-smart mining: A framework to analyze open-pit mines for cleaner mineral production. *Resources Policy*, 71. DOI: 10.1016/j.resourpol.2021.102007
- * Lawrence, R., & Larsen, R. K. (2017). The politics of planning: assessing the impacts of mining on Sami lands. *Third World Quarterly*, 38(5), 1164–1180. DOI: 10.1080/01436597.2016.1257909
- * Mulk, I. (2009). Conflicts Over the Repatriation of Sami Cultural Heritage in Sweden. *Acta Borealia*, 26, 194–215. DOI: 10.1080/08003830903372092

* Nair, S. (2023). Analysis of the Imaginative Geographies of Climate Smart Mining and their re-imagination by the Khuthala environmental care group (KECG) in Mpumalanga province, South Africa. *Journal of International Development*. Published in Scopus® database. John Wiley and Sons Ltd. DOI: 10.1002/jid.3843

* Rabe, W., Kostka, G., & Smith Stegen, K. (2017). China's supply of critical raw materials: Risks for Europe's solar and wind industries? *Energy Policy*, 101, 692–699. DOI: 10.1016/j.enpol.2016.09.019

* Österlin, C., & Raitio, K. (2020). Fragmented Landscapes and Planscapes—The Double Pressure of Increasing Natural Resource Exploitation on Indigenous Sámi Lands in Northern Sweden. *Resources*, 9(9). DOI: 10.3390/resources9090104

Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic Analysis a Practical Guide*. London: SAGE Publications Ltd.

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga Metoder*. (2nd ed.). Översättning: Nilsson, Björn. Liber.

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga Metoder*. (3rd ed.). Översättning: Nilsson, Björn. Liber.

Bullard, R. (2001). Environmental Justice. I *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*, editors-in-chief: Neil J. Smelser, Paul B. Baltes. (2001). Elsevier. pp. 4629-4633.

Energimyndigheten. (2023). *Batterier*. <https://www.energimyndigheten.se/klimat--miljo/batterier/> [2024-01-09].

Ericsson, M. (2024). *Utmaningar för att möta ökade behov av metaller och mineral*. Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien. <https://www.iva.se/contentassets/d7ed747725d64297bef3cac8fa629407/iva-vagval-for-metaller-och-mineral-rapport-1.pdf> [Hämtad 2024-04-20]

Eriksson, P., & Wiedersheim-Paul, F. (2014). *Att utreda, forska och rapportera*. Stockholm: Liber AB.

European Commission. (u.å.a). *Energy*. https://energy.ec.europa.eu/index_en [2024-01-09].

European Commission. (u.å.b). *Net-Zero Industry Act: Making the EU the home of clean technologies manufacturing and green jobs*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_1665 [2024-01-09].

European Commission. (u.å.c.). *Critical Raw Materials Act*. https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/critical-raw-materials/critical-raw-materials-act_en [2024-01-09].

Europeiska kommissionen. (u.å.). *Akten om kritiska råvaror*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan/european-critical-raw-materials-act_sv [2024-01-09].

Europeiska unionen. (u.å.). *Miljö*. https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/environment_sv[2024-01-09].

Friends of the Earth Scotland. (1999). *The Campaign for Environmental Justice*. Edinburgh: Friends of the Earth Scotland.

Grønmo, S., & Winqvist, T. (2006). *Metoder i samhällsvetenskap*. 1. uppl. Stockholm: Liber.

Hajer, M. A. (1995). *The politics of environmental discourse: ecological modernization and the policy process*. Clarendon Press.

Hubbard, P. (2009). NIMBY. I R. Kitchin & N. Thrift (Red.), *International Encyclopedia of Human Geography*, 444-449. DOI: 10.1016/B978-008044910-4.01068-3

Justesen, L., & Mik-Meyer, N. (2011). *Kvalitativa Metoder*. Lund: Studentlitteratur AB.

Kiruna Kommun. (2023). *Geografi*. <https://kiruna.se/kommun--demokrati/kommunfakta/geografi.html> [2024-04-03]

Kiruna Lapland. (u.å.). *Upptäck byarna i skogslandskapet*. <https://kirunalapland.se/resmal-i-kiruna/upptack-ostra-kiruna/>[2024-04-03]

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl., Lund: Studentlitteratur

Mark- och miljödomstolen dom 2023-04-05 i mål nr M 1573-20

- Nationalencyklopedin [NE]. (2024). Vittangi. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/vittangi> [2024-04-03]
- Naturskyddsföreningen. (2023). *Nunasvaara – rättegången har börjat om den planerade grafitgruvan*. <https://norrboten.naturskyddsforeningen.se/nunasvaara-rattegangen-har-borjat-om-den-planerade-grafitgruvan/> [2024-04-05]
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. London: Harvard University Press.
- Sametinget. (2018). *Talma*. <https://www.sametinget.se/talma> [2024-04-04]
- Schlosberg, D. (2007). *Defining Environmental Justice – Theories, Movements, and Nature*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199286294.003.0001
- SFS 1971:437. Rennäringslag. <https://juno.nj.se/b/documents/527727?subTab=karnov&tab=annotations>
- SFS 1991:45. *Minerallagen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/minerallag-199145_sfs-1991-45/#K7 [2024-04-02].
- Sveriges radio. (2023a). *Gabna och Talma överklagar tillstånd till grafitgruva*. <https://sverigesradio.se/artikel/gabna-och-talma-overklagar-grafitgruva--2> [2024-04-04]
- Sveriges radio. (2023b). *Samebyns oro för gruvan: Vi förlorar våra betesmarker*. <https://sverigesradio.se/artikel/samebyns-oro-for-gruvan-vi-forlorar-vara-betesmarker> [2024-04-04]
- Sveriges radio. (2023c). *Talga bemöter oron: Vi är trygga med processen*. <https://sverigesradio.se/artikel/splittring-om-talgagruvan-nejsidan-var-standpunkt-star-fast> [2024-04-04]
- Sveriges radio. (2023d). *Vittangibor om gruvbeslutet: Det känns för jävligt*. <https://sverigesradio.se/artikel/vittangibor-om-gruvbeslutet-det-kanns-for-javligt> [2024-04-04]
- SVT Nyheter. (2023). *Talma mot Talga ”En tuff och svår match”*. <https://www.svt.se/nyheter/sapmi/talma-samebys-kamp-en-viktig-men-svar-match> [2024-04-04]

- Talga. (2023). *Överklagan för Nunasvaara Södra avslås: Miljötillstånd för naturlig grafitbrytning står fast* [Pressmeddelande], 1 september. <https://www.talgagroup.com/sv/overklagan-for-nunasvaara-sodra-avslas/> [Hämtad 2024-04-17]
- Talga. (u.å.). *Vår verksamhet*. <https://www.talgagroup.com/sv/var-verksamhet/vittangi/> [2024-01-09].
- Talga. (u.å.a.). *Ett innovationsmaterialbolag med gruvdriften in-house*. <https://www.talgagroup.com/sv/> [2024-03-28].
- Talga. (u.å.b.). *Om Talga*. <https://www.talgagroup.com/sv/om-talga/> [2024-03-28].
- Talga. (u.å.c.). *Produkter*. <https://www.talgagroup.com/sv/produkter/batterimaterial/> [2024-03-28].
- Talga. (u.å.d.). *Hållbarhet*. <https://www.talgagroup.com/sv/hallbarhet/> [2024-03-28].
- Talga. (u.å.e.). *Vår verksamhet – Vittangi*. <https://www.talgagroup.com/sv/var-verksamhet/vittangi/> [2024-03-28].
- Walker, G. (2012). *Environmental justice: concepts, evidence and politics* / Gordon Walker. Routledge.

Bilaga Intervjuguide

Nyckelord

1. **Om personen**
2. **Personens relation till (eller roll) brytning, specifikt SAMT**
BAKGRUNDSKUNSKAP
3. **Process (kring brytning i Vittangi)**
4. **Klimatomställning**
5. **Rättvisa**
6. **Hållbar utveckling (och rättvisa?)**

Inledning

Intervjun inleder med en presentation av oss själva, syftet och målet med studien. Därefter går vi igenom GDPR, anonymitet och om intervjupersonen är okej med att spelas in. Vi är tydliga med att vi inte ställer några krav på intervjupersonen.

Vi ber intervjupersonen berätta dennes namn, yrkesroll/sysselsättning och hur länge personen arbetat/bott i området.

De som vill vara anonyma: fråga dem om "titeln" vi kommer ge dem är ok för dem. --> Om titeln inte är ok, kan de komma på sin egen som de tycker är ok.

Frågor:

Om personen

1. **Hur är din relation till, och erfarenhet av, gruvbrytningen i Sverige i stort?**

Hur påverkas du personligen eller hur *kan* du påverkas personligen av framtida gruvbrytning?

Vad kan det få för konsekvenser i din omgivning pga gruvbrytningen?

Vilka huvudkonflikter har du stött på i samband med gruvbrytning?

Personens relation till (eller roll) brytning, specifikt SAMT

BAKGRUNDSKUNSKAP

2. **Vad har varit problematiskt för dig/er med gruvan och brytningen i Vittangi?**
Finns det något speciellt med Vittangi jämfört med andra platser?

Följdfråga: Till Talga: Vad har ni för motiv till att bryta gruvan i just Vittangi, vill du sammanfatta era huvudtankar om det?

Till de andra: Varför tror du att de valt just Vittangi som gruva att bryta i? /
Vad tror ni är gruvbrytarnas motivering till att bryta gruvor, specifikt i Vittangi?

3. **Vad tänker du om Sveriges mål att bli fossilfria till 2045 genom bland annat gruvbrytning?**

Följdfråga: Hur tror du att Sverige bör gå tillväga för att bli fossilfria?

Process (kring brytning i Vittangi)

4. **Hur har processen sett ut lagvis?**
5. **Har du stött på några konflikter rörande gruvbrytning? Vad i så fall?**

Hur skulle man kunna hantera dessa konflikter? (Anpassa efter respondenterna)

6. **Hur blir du representerad idag i processen för gruvbrytningen? Är du involverad i processen och i så fall hur?**

Samer, forskare, talga, invånare, kommun.

7. **Vilka är de största utmaningarna i kommunikationen mellan aktörer i samhället kopplat till gruvbrytningen?**

Klimatomställning

8. **Hur ser du på gruvbrytning som ett led av klimatomställningen?**

Följdfråga: Ser du alternativa möjligheter till omställning?

9. **Hur tror du att EU och Sverige kan genomgå en rättvis omställning till ett mer “klimatsmart” samhälle?**

Hur tror du att en rättvis omställning görs bäst i Vittangi?

Rättvisa

10. **Vad betyder rättvisa för dig?**

Just i ditt område (ex för samerna eller närboende), hur skulle rättvisa kunna uppnås?

Samhället i stort idag har en väldigt resurskrävande livsstil och det är alltid någon som drabbas någonstans, hur ser du på det?

Lägg till följdfråga om respondent inte svarar bra på den...

(Ex. Är det inte bättre att bryta här där det finns bättre lagar och arbetsförhållanden än att bryta gruvor i Indien med barnarbete?)

11. **Går det att uppnå rättvisa från båda hållen, både samhället och gruvindustrin?**

- Och för att minska eventuella konflikter.

Hållbar utveckling (och rättvisa)

12. Vad anser du är de sociala för- och nackdelarna med gruvbrytningen i ert samhälle/Sverige?

Skyddas samiska rättigheter i på något sätt och i så fall hur?

(Skyddas de i Vittangi? Hur skyddas de på nationell nivå?)

Har ni fått någon kompensation? I så fall, är det en rättvis kompensation?

Vad skulle du anse vara rättvis kompensation?

13. Hur resonerar du kring hur brytningen påverkar naturen? (ex topografi, vatten, naturområde, markanvändning, föroreningar, miljö)

Kan du koppla till rättvisa?

Hur bör man ta hänsyn till miljömässiga faktorer i samhället? Både sociala och miljömässiga risker som förknippas med samhället i stort och regionen?

14. Vad anser du är de ekonomiska för- och nackdelarna med gruvbrytningen i ert samhälle/Sverige?

Hur tror du att det kan påverka lokalbefolkning och näringsliv i området?

15. Finns det några specifika åtgärder som kan minimera konsekvenserna av gruvbrytning?

16. Vilka möjligheter och utmaningar är störst gällande gruvbrytning av kritiska råvaror, på lång och på kort sikt?

17. Hur kan man balansera samhällets roll i gruvbrytning? Mellan ekonomiska intressen, miljöskydd och sociala frågor?

Avslutning

18. Vill du tillägga något?

Tacka för medverkan!
